

UNIVERSITEIT GENT
FACULTEIT POLITIEKE EN SOCIALE WETENSCHAPPEN

**DE ROL VAN DE NATIONALE LINKS-RECHTSBREUKLIJN OP HET
EUROPESE NIVEAU: EEN WETENSCHAPPELIJKE VERHANDELING
OVER HET STEMGEDRAG VAN DE VLAAMSE
EUROPARLEMENTSLEDEN (2004-2009)**

Wetenschappelijke verhandeling

aantal woorden: 18.863

LEONIE RIEKAERT

Nachtegalstraat 32, 8020 OOSTKAMP
0472/87.15.89
Leonie.Riekaert@UGent.be

MASTERPROEF EU-STUDIES

PROMOTOR: PROF. DR. HENDRIK VOS

COMMISSARIS: DR. FERDI DE VILLE

COMMISSARIS: DR. ELINE DE RIDDER

ACADEMIEJAAR 2011 - 2012

Abstract

In het Europees parlement speelt de ideologische links-rechtsbreuklijn een grotere verklarende rol voor het stemgedrag van Europarlementsleden dan nationale identiteit. Hooghe, Marks en Wilson (2002) komen tot de vaststelling dat er een verband is tussen het standpunt van partijen over Europese integratie en hun positie op de links-rechtsbreuklijn (U-curve). In deze masterproef gaan we na of het Hooghe-Marks model ook klopt bij de Vlaamse Europarlementsleden in het zesde Europese parlement. Dit model stelt dat het issue van Europese integratie een rol speelt als het gaat over thema's die te maken hebben met herverdelend en regulerend kapitalisme. Dit gaat fundamenteel over de vraag hoe de Europese Unie er moet uitzien: een neoliberal project of een project van gereguleerd kapitalisme? Het Hooghe-Marks model stelt dat dit thema van Europese integratie op een aantal domeinen een groter effect heeft. Centrumlinkse partijen zullen hun steun voor verdere integratie vooral uiten op thema's als werkgelegenheid, sociaal beleid, milieu, een coherent beleid en een sterker Europees parlement. Centrumrechtse partijen doen dit op het vlak van economie en staan voor minder regulatie. We gaan na of dit model nog steeds klopt in het zesde Europees parlement (2004-2009) bij de Vlaamse Europarlementsleden, door een analyse te voeren op de roll-call votes op drie verschillende thema's die belangrijk zijn voor de links-rechtsbreuklijn. Dit doen we aan de hand van de site www.votewatch.eu. Door ons eigen onderzoek kunnen we het Hooghe-Marks model bevestigen. We komen tot de vaststelling dat het effect van dit model iets groter is als het gaat over het thema 'werkgelegenheid en sociaal beleid' dan het thema 'economie'.

Dankwoord

In de eerste plaats wil ik mijn promotor, professor Vos bedanken. Ten eerste voor het aanwakkeren van mijn interesse in de Europese Unie en ten tweede als promotor van de voorbereiding op de masterproef vorig jaar en in het bijzonder, de thesis van dit jaar. Zonder zijn hulp, nuttige tips, info en de snelle antwoorden die ik telkens kreeg na het doorsturen van stukken tekst zou deze masterproef nooit geweest zijn wat ze nu is.

Ook wil ik mijn ouders bedanken, die me de kans gegeven hebben om te studeren wat ik graag wilde en er altijd voor me zijn, ook tijdens de moeilijke momenten.

Phoebe wil ik bedanken voor de ontspannende mailtjes uit Afrika die ik kon lezen tussen het thesisschrijven door.

Verder verdienen ook nog mijn broers, grootouders, familie, vrienden en medestudenten een plaatsje op deze pagina, voor alle steun en nodige duwtjes in de rug.

BEDANKT!

Inhoud

1	Inleiding.....	8
2	Literatuurstudie	12
2.1	De links-rechtsbreuklijn op het nationale niveau	12
2.2	De links-rechtsbreuklijn geprojecteerd op het Europese niveau?.....	15
2.3	Het stemgedrag van de Europese parlementsleden	18
2.4	Theoretisch en conceptueel kader	23
2.5	Conclusie literatuuronderzoek.....	24
3	Onderzoeksopzet en methodologie.....	26
3.1	Onderzoeksvraag en onderzoeksopzet	26
3.2	Operationalisering: methodologie en onderzoeksmethode.....	26
3.2.1	Methodologie.....	26
3.2.2	Het VoteWatch project.....	31
3.2.3	Afbakening en steekproef.....	32
4	Onderzoek	35
4.1	Stemgedrag van de Vlaamse Europarlementsleden.....	36
4.1.1	Algemeen.....	37
4.1.2	Constitutional and inter-institutional affairs.....	39
4.1.3	Economic and monetary affairs.....	41
4.1.4	Employment and social affairs	43
4.1.5	Trends.....	44
4.2	Cohesie van de Europese fracties	46
4.2.1	Algemeen.....	46
4.2.2	Constitutional and inter-institutional affairs.....	48
4.2.3	Economic and monetary affairs.....	50
4.2.4	Employment and social affairs	52

4.2.5	Trends.....	53
4.3	De positie van de Europese fracties in het links-rechtscontinuüm.....	55
4.4	Cohesie nationale partij – Europese fractie.....	57
4.5	Ideologie versus nationale identiteit.....	59
4.6	Het Hooghe-Marks model herbekeken?.....	60
5	Besluit en discussie.....	62
	Literatuuroverzicht.....	64

Lijst met gebruikte afkortingen

AGALEV	Anders Gaan Leven
ALDE	Alliance of Liberals and Democrats for Europe
CD&V	Christen, Democratisch en Vlaams
CSP	Christlich Soziale Partei
ECR	European Conservatives and Reformists
EDD	Europe of Democracies and Diversities
EDP	European Democratic Party
EFA	European Free Alliance
EFD	Europe of Freedom and Democracy
EGP	European Green Party
ELDR	European Liberals, Democrats and Reformists
EPP	European People's Party
EPP-ED	Group of the European People's Party (Christian Democrats) and European Democrats
EU	Europese Unie
Greens-EFA	The Greens-European Free Alliance
GUE-NGL	European United Left-Nordic Green Left
LDD	Libertair, Direct, Democratisch
MR	Mouvement Reformateur
N-VA	Nieuw Vlaamse Alliantie
PES/PSE	Party of European Socialists/Parti Socialiste Européen
PPE-DE	Group of the European People's Party (Christian Democrats) and European Democrats
PVDA	Partij van de Arbeid
S&D	Progressive Alliance of Socialists and Democrats Socialistische Partij Anders/
Sp.a/Spirit	Sociaal Progressief Internationaal Regionalistisch Integraal-democratisch en Toekomstgericht
UEN	Union for Europe of the Nations
VLD/Vivant	Vlaamse Liberalen en Democraten/Vivant

1 Inleiding

In de voorbereiding op de masterproef, hebben we de europeanisering van partijen en partijssystemen onderzocht. Hoe partijen zich gedragen op het Europese niveau is een interessant fenomeen. De Europese Unie en haar instellingen hebben door de hervormingen van de verdragen steeds meer aan macht gewonnen. We merken dat de nationale partijen er meer en meer voor zorgen dat ze ook op dit niveau vertegenwoordigd zijn. Want, zo zegt Ladrech, *'parties adapt to their environment, just as most organizations when presented with institutional change'* (Ladrech, 2001). We zullen ons in deze verhandeling focussen op het gedrag van de nationale partijen en parlementsleden binnen het Europees parlement en de Europese partij waarbij ze aangesloten zijn.

We leiden onze onderzoeksvraag af uit de studie van Hooghe, Marks en Wilson (2002). Zij ontdekten dat er op het vlak van Europese integratie een U-curve aanwezig is. Partijen die zich in het centrum bevinden stellen zich eerder op pro-Europese integratie en de partijen die zich aan de extreme linker- of rechterzijde bevinden zijn eerder eurosceptisch. Men komt tot de vaststelling dat er een verband is tussen de positie van een partij op de links-rechtsdimensie en haar standpunten over Europese integratie. Zo wordt het Hooghe-Marks model ontwikkeld, dat stelt dat het onderwerp van Europese integratie enkel een rol gaat spelen op die thema's die te maken hebben met herverdelend en regulerend kapitalisme. Hiermee wordt bedoeld dat het effect van de links-rechtsbreuklijn op het stemgedrag van Europarlementsleden, het sterkst zal zijn op beleidsdomeinen die fundamenteel te maken hebben met de Unie als project en hoe dit er moet uitzien. Staat men voor een neoliberaal Europees project of neigt men meer naar Europees gereguleerd kapitalisme? Men stelt vast dat centrumlinkse partijen Europese integratie zullen steunen in domeinen zoals *'cohesion policy'*, sociaal beleid, werkgelegenheid, milieu en steun voor een grotere rol van het Europese parlement. Van partijen die zich eerder aan de rechterkant van het ideologische spectrum situeren, wordt verwacht dat zij hun steun zullen uiten voor verdere marktintegratie, maar zich verzetten tegen verdere Europese regulering. Dit is de belangrijkste conclusie van het onderzoek van Hooghe, Marks en Wilson (2002). Deze thema's staan al eeuwenlang centraal op de links-rechtsbreuklijn.

Omdat we ervan uitgaan dat de analyse van Hooghe, Marks en Wilson (2002) klopt op het moment dat de studie uitgevoerd werd doen we vooral aan actualisering en toepassing van hun bevindingen. We gaan na of het Hooghe-Marks model, zoals hierboven beschreven, klopt bij de Vlaamse Europarlementsleden. Dit doen we door hun stemgedrag te analyseren op drie thema's in het zesde Europese parlement (2004-2009). Deze thema's zijn gekozen op basis van hun relevantie voor de links-rechtsbreuklijn en het Hooghe-Marks model. Daarom kiezen we voor volgende beleidsdomeinen: constitutionele zaken, werkgelegenheid en sociaal beleid en economie en monetaire zaken. We kunnen onze analyse enkel uitvoeren op de roll-call

votes, aangezien dit de enige stemvorm is in het Europees parlement waarbij geregistreerd wordt hoe een specifiek parlementslid gestemd heeft.

Concreet willen we nagaan, of de Vlaamse Europarlementsleden stemmen zoals verwacht wordt door het Hooghe-Marks model (Hooghe, Marks & Wilson, 2002). Zo voorspelt dit model bijvoorbeeld dat centrumlinkse partijen op het beleidsdomein werkgelegenheid en sociaal beleid hun steun voor Europese integratie zullen uiten. Hetzelfde geldt voor de centrumrechtse partijen op het vlak van economie. Het constitutionele thema kan ons meer leren over hoe de Vlaamse partijen staan tegenover de inrichting van de Europese Unie en haar instellingen. Dit doen we vooral door de cohesie van de verschillende Vlaamse partijen op deze thema's vergelijkend te onderzoeken.

Onze onderzoeksvraag luidt dus als volgt: *'Speelt de links-rechtsbreuklijn een rol in het zesde Europese parlement bij de Vlaamse Europarlementsleden, zoals het Hooghe-Marks model voorspelt?'*

Om de vraag zo concreet en precies mogelijk te beantwoorden splitsen we deze op in twee delen:

- Welke rol speelt de links-rechtsbreuklijn in het Europees parlement? Met 'rol' bedoelen we vooral hoe groot het aandeel van de links-rechtsbreuklijn is in het verklaren van het stemgedrag van Europarlementsleden. Het antwoord hier zal naar voor komen uit het literatuuronderzoek.
- Klopt het Hooghe-Marks model bij de Vlaamse Europarlementsleden die zetelden in de periode 2004-2009? Hiervoor doen we zelf onderzoek naar het stemgedrag van de Europarlementsleden met de gegevens van de site www.votewatch.eu.

We verwachten niet dat er grote verschillen zullen zijn tussen de bevindingen van Hooghe, Marks en Wilson (2002) en ons eigen onderzoek, maar wel dat we eerder kleine nuances kunnen aanbrengen. Het is echter wel relevant om het Hooghe-Marks model opnieuw toe te passen, aangezien het in latere literatuur vooral gebruikt werd als theoretisch kader en achtergrond, maar nooit echt toegepast wordt in verder onderzoek. Door deze toepassing en actualisering gaan we na of het klopt of Vlaamse partijen zich nog altijd langs deze klassieke links-rechtsaxis bevinden en dan vooral of we dit kunnen merken in hun standpunten over Europese integratie in de thema's die voor hen belangrijk zijn. Volgens het Hooghe-Marks model zal dit voor centrumlinks onder andere sociaal beleid en werkgelegenheid zijn en voor centrumrechts economie. We voeren het onderzoek niet op een statistische manier, maar doen dit aan de hand van bestaande gegevens die we zullen analyseren. We bekijken vooral de cohesie van de parlementsliden onderling, met hun Europese fractie en met de nationale partij. Hoewel dit geen grote verschillen zal teweeg brengen voor het Hooghe-Marks model, kunnen op deze manier eventueel wel andere nuances en accenten aangebracht worden. Wat we op voorhand al kunnen zeggen is dat het zeer

moeilijk zal zijn om de U-curve te reconstrueren, aangezien de PVDA niet in het Europees Parlement zetelt en we dus de extremen op de curve niet kunnen invullen.

Volgens Hooghe, Marks & Wilson (2002) kan de positie van de nationale partij op de links-rechtsbreuklijn dus ook het standpunt van die partij over Europese integratie voor een groot deel verklaren. Europa is de laatste jaren dichterbij de inwoners van de verschillende lidstaten komen te staan en haar invloed is enorm gegroeid op amper twintig jaar tijd. Het actieterrain van de Europese Unie wordt steeds groter (Vos & Heirbaut, 2009). Om het fenomeen van Europese integratie in kaart te brengen is het belangrijk om met de links-rechtsbreuklijn rekening te houden. Deze breuklijn is eeuwenoud en is een belangrijk aspect in de nationale politiek van de lidstaten. Om de dynamiek van Europese integratie in kaart te brengen kunnen we dit niet buiten beschouwing laten. Het onderzoek van Hooghe, Marks en Wilson (2002) is belangrijk op dit thema. Het testen van hun hypothese kan dus bijdragen aan het verdere wetenschappelijk onderzoek over dit topic. Er valt nog veel te ontdekken over de traditionele ideologische breuklijn op het Europese niveau. Over de nieuwere sociaaleconomische, levensbeschouwelijke of milieubreuklijn bestaat nog niet veel onderzoek. Dit wordt vaak enkel toegepast op het nationale niveau.

Het kan interessant zijn om bij de analyse van een bepaald thema bijvoorbeeld, of de manier waarop beleid gemaakt wordt in de Europese Unie, de links-rechtsbreuklijn in het achterhoofd te houden. Dit is het brede kader waarbinnen (beleids)beslissingen genomen worden in het politieke domein. De relevantie van deze traditionele breuklijn kan dus zeker niet buiten beschouwing gelaten worden voor het maatschappelijke debat. Ook op het academisch niveau zijn er nog enkele lacunes in het onderzoek.

“Gezien de institutionele complexiteit van de EU kunnen we ervan uitgaan dat ze niet zomaar een weerspiegeling is van de nationale krachtverhoudingen en deze evenmin eenzijdig determineert. Deze kwestie is in het bijzonder ook relevant voor het links-rechtsdebat op sociaaleconomisch vlak, dat in de voorbije 150 jaar centraal stond in de politieke strijd binnen de Europese staten maar nauwelijks bestudeerd wordt in de context van Europese integratie. (...) Nogal pijnlijk voor het academische metier is dat de EU-studies zich pas recentelijk zijn gaan bezighouden met dit thema, in de context van de discussies over de Grondwet en de Bolkestein-richtlijn over de liberalisering van diensten. (...) Door het politiek links-rechtsconflict in de Unie te bestuderen, en meer fundamenteel de ideologische relevantie van de bevoegdheidsspreiding over diverse politieke schaalniveaus, wordt de Europese Unie eindelijk ook als een volwaardige politiek actor beschouwd” (Orbie, 2009, pp. 175-176).

Om het eerste deel van de onderzoeksvraag, die hierboven geformuleerd staat, op te lossen moeten we nagaan welke rol de links-rechtsbreuklijn, zoals die aanwezig is in de nationale politiek van de lidstaten, speelt op het Europese niveau, meer bepaald het parlement. Dit leiden we af uit het literatuuronderzoek.

We starten deze verhandeling met een status quaestionis, rond het bestaande onderzoek. Hierbij wordt het eerste deel van onze onderzoeksvraag opgelost: welke rol speelt de links-rechtsbreuklijn in het Europees parlement? Dit zal ons helpen om het Hooghe-Marks model toe te passen.

We plaatsen ons onderzoek in een breder kader door eerst te focussen op de situatie in België. We leggen de link tussen het nationale en het Europese niveau door het onderzoek van Hooghe, Marks en Wilson (2002). Omdat we het onderzoek zullen voeren aan de hand van de roll-call votes in het Europees parlement moeten we ook hier de bestaande literatuur weergeven. In onderzoek rond dit thema speelt Hix een heel belangrijke rol. Vaak wordt hier ook gefocust op de nationaliteit van het parlementslid en waar hij of zij zich bevindt in het ideologische spectrum.

Om het tweede deel van onze onderzoeksvraag op te lossen en dus het Hooghe-Marks model toe te passen, gaan we verder met het onderzoek en de toegepaste methodologie, met een woordje uitleg over het VoteWatch project waar we gebruik van zullen maken. Zo analyseren we het stemgedrag van de Vlaamse Europarlementsleden, vooral op basis van cohesiescores. De analyse en resultaten worden gemaakt volgens een aantal categorieën, op de cijfers die daar betrekking toe hebben. Daarna volgt een algemene conclusie en wordt geprobeerd om een antwoord te formuleren op het tweede deel van de onderzoeksvraag die hierboven werd gesteld: klopt het Hooghe-Marks model voor de Vlaams Europarlementsleden in het zesde Europees parlement?

2 Literatuurstudie

2.1 De links-rechtsbreuklijn op het nationale niveau

We kunnen de studie van Europese integratie in twee brede studievelden opdelen. Langs de ene kant bekijken we hoe de europeanisering de nationale politieke partijen beïnvloedt. Dit is grotendeels een top-down benadering. Sinds 1979 en de uitbouw van het Europees parlement kunnen we anderzijds ook een nieuwe focus leggen in de omgekeerde richting; op organisatie, ideologie en stempatronen (Ladrech, 2009). We focussen ons op de tweede dimensie. Binnen de nationale politiek is duidelijk een links-rechtsbreuklijn aanwezig. Verplaatst deze breuklijn zich ook naar het Europese niveau? We kunnen dit het best bekijken in het Europees parlement, het orgaan waar nationale partijen zetelen in Europese fracties, die opgedeeld zijn volgens ideologische overtuigingen.

De links-rechtsbreuklijn wordt vaak gebruikt in de hedendaagse politiek. Het is een belangrijk instrument om partijen op te delen naargelang ideologie. *“The left-right political cleavage has functioned as a schema to classify ideologies; as a device to categorize parties and candidates’ political orientations and policy proposals; as a communication code between politicians, the mass media and the citizens; and as an instrument which helps electors to cope with the complexities of the political realm and arrive at political decisions”* (Fuchs & Klingemann, aangehaald in Freire, Lobo & Magalhães, 2007). Studies hebben aangetoond dat de plaats waar een individu zich plaatst op de links-rechtsaxis een grote verklarende factor kan zijn voor het stemgedrag. Op het nationale niveau is deze breuklijn tussen links en rechts quasi vanzelfsprekend, maar is dit Europees ook zo?

We willen ons vooral op de situatie in België, meerbepaald Vlaanderen, concentreren. In België heerst voor een groot deel een permissieve consensus of zoals Deschouwer en Van Assche (2005) het formuleren: *“Europe goes without saying”*. Zij voeren onderzoek aan de hand van interviews. België is één van de zes stichtende leden en de EU is er ‘altijd’ geweest, zeker voor de generatie politici die nu aan de macht zijn. Het toetreden tot de Europese Unie is nooit een publiek issue geweest. Sinds de jaren ’90 zijn de Belgische eerste ministers altijd voorstander geweest van verdere integratie. De onderzoekers halen voorbeelden aan van Dehaene en Verhofstadt om aan te tonen dat Europese integratie een consensus kent binnen de politieke elite. Uit onderzoek blijkt dat ook de bevolking hier grotendeels dezelfde mening deelt. De tegenstanders van de Europese Unie liggen vaak onder de tien procent.

“Europe is thus clearly not a matter of discussion in Belgian politics. Europe is there and its effects on national policy making are not perceived as disturbing. Even Vlaams Belang, the main mobilizer of

protest votes in the country, considers the risk of mobilizing against the EU in a context that is so much pro EU (interview with party president Van Hecke)” (Deschouwer & Van Assche, 2005, p. 8).

Ook heeft Europeanisering geen zichtbare impact op de partijcompetitie (Van Assche, 2003, 2004, aangehaald in Deschouwer & Van Assche, 2005). Een goede manier om dit te illustreren is de wijze waarop Europese verdragen worden goedgekeurd in het parlement. Hier gaat geen noemenswaardig debat aan vooraf. Partijen vinden vaak dat nog meer door Europa kan gedaan worden. Ze zijn het erover eens dat de regering alles in het werk moet stellen om België bij de Europese top te doen behoren. Partijen ijveren ook voor een sterke integratie van de regio's, aan beide kanten van de taalgrens.

Het federale adviescomité moet het gat tussen Europa en de lidstaten dichten. Uit interviews die de onderzoekers afnamen blijkt echter dat parlementairen niet altijd staan te springen om de vergaderingen bij te wonen en dat men zich beperkt tot briefings aan de premier en de minister van buitenlandse zaken. Enkel Vlaams Belang durft, zeker sinds het Verdrag van Maastricht, enige kritiek te uiten op Europa. Het Front National engageert zich voorlopig niet in deze discussie (Deschouwer & Van Assche, 2005).

Vele partijen hebben een Europese werkgroep, maar uit onderzoek van de auteurs blijkt dat hun impact niet overschat moet worden. Iedere partij heeft banden met de partijfamilie in andere lidstaten, maar de onderzoekers merken op dat er in België weinig coördinatie is. Samenwerking hangt vooral af van persoonlijke contacten. De auteurs kunnen dus wel met bepaalde elementen aantonen dat Europa een invloed heeft op het Belgische partijleven. We kunnen echter niet zeggen dat deze invloed allesoverheersend is. Het nationale niveau blijft van uitermate groot belang.

Ook Beyers en Bursens bevestigen dit in hun boek 'Europa is geen buitenland: over de relatie tussen het federale België en de Europese Unie' (2006). Autonomie en soevereiniteit krijgen een andere betekenis in een Europese context. Regio's worden regio's binnen Europa. Zelfs de separatistische partijen erkennen dit (Deschouwer en Van Assche, 2005).

In België zijn verschillende breuklijnen aanwezig. Men behandelt de breuklijn tussen kerk en staat, arbeid en kapitaal en de etnolinguïstische spanningen. De Europese achtergrond is duidelijk bij deze laatste breuklijn. Door het comité van de regio's is er een algemene consensus voor meer Europese integratie en een 'regiovriendelijk' Europa. De regio's maken duidelijk dat ze deel willen uitmaken van Europa. Ook het Vlaams Blok, nu Vlaams Belang, ziet Vlaamse autonomie binnen België niet zitten, maar een onafhankelijk Vlaanderen binnen Europa is duidelijk wel een optie. In Wallonië gaat meer aandacht naar de economische steun van de Europese Unie. Bij Vlaanderen ziet men meer een accent op het culturele. Beiden zijn zeer actief op het Europese niveau. Interviews met verschillende politici bevestigen verder wat er ook in de statuten te vinden is: Europa is er, maar zit vaak verdoken in aandacht voor de internationale scène in het algemeen en het thema is niet echt systematisch georganiseerd binnen partijen (Deschouwer en Van Assche, 2005).

Blomme, Verlet en Verstraete (2005) proberen enkele van de eerder aangehaalde theorieën toe te passen op de Belgische context. Deze onderzoekers stellen net als Deschouwer en Van Assche (2005) vast dat de partijelite van de Belgische partijen voorstanders zijn van Europese integratie. Er worden gegevens gebruikt uit de ‘European Selection Survey’ waaruit blijkt dat België tot één van de meest pro-Europese landen behoort en dat tussen 1984 en 1999 niet veel verandering is geweest in die positie. Wanneer men de standaardafwijking bekijkt zien we dat de Belgische partijen niet veel van elkaar verschillen in hun mening over Europa. Ook is Europa niet echt een belangrijk onderwerp in de nationale politiek.

De ‘*cleavage theory*’ toegepast (Hooghe, Marks & Wilson, 2002) blijkt er wel een groot verschil tussen de partijfamilies. Liberalen zijn de grootste voorstanders van Europese integratie, gevolgd door christendemocraten en socialisten. De verschillen zijn echter klein. Radicaal links en rechts zijn eerder tegen. In 1999 vindt men echter geen U-curve (zie 2.2) omdat de communistische partij niet in de survey werd opgenomen. Ecolo en Agalev hebben een pro-Europese oriëntatie. Hier ontstaat een lineaire correlatie tussen de houding tegenover Europese integratie en de positie op het links-rechts continuüm.

De ‘*cleavage theory*’ wordt dus bevestigd.

Als conclusie stellen de auteurs dat de impact van een stijgende Europeanisering op de Belgische politieke partijen eerder beperkt blijft. Meer data en verder onderzoek zijn absoluut noodzakelijk (Blomme, Verlet & Verstraete, 2005).

Beyers en Bursens (2006): “Het is duidelijk dat Belgische politieke partijen een Europees verlengstuk hebben gebreed aan hun nationale activiteiten. Hoewel het met de binnenlandse Europeanisering pover gesteld is, valt op dat de Belgische partijen hard hebben gewerkt aan de transnationale inbedding van hun partij”. Veel Belgen en Vlamingen nemen een belangrijke positie in binnen het Europese netwerk. In tegenstelling tot vroeger kiezen steeds meer politici bewust voor een Europese carrière (Beyers & Bursens, 2006).

De studies van Deschouwer en Van Assche (2005) en van Blomme, Verlet en Verstraete (2005) brengen waardevolle inzichten, maar we kunnen niet ontkennen dat sommige bevindingen al iet wat gedateerd zijn. Deschouwer en Van Assche (2005) bijvoorbeeld, stellen dat geen enkele regionale partij een significante rol speelt, maar vandaag, anno 2012, ligt dit anders. De N-VA won, na de breuk van het kartel in 2008, de verkiezingen van 2010 met een verpletterend aantal stemmen. Hoewel zij enkel zetelen in de Vlaamse regering, is ook hun invloed op federaal niveau niet uit te sluiten.

Sinds de uitbarsting van de Griekse crisis en de Eurocrisis in het algemeen, is Europa ook heel wat zichtbaarder geworden in de Belgische media. Krantenberichten, TV, opiniestukken,... Er zijn wel degelijk debatten geweest in het federale en Vlaamse parlement. Ondertussen is ook aan Vlaamse zijde

een nieuwe partij ontstaan: LDD, die eerder als eurosceptisch beschouwd kan worden en die ook een vertegenwoordiger hebben in het Europees parlement. Ook de verkiezing van Herman Van Rompuy (CD&V) als voorzitter van de Europese Raad werd uitgebreid in het nieuws gebracht.

Zo wordt ook hier en daar gesteld dat de pro-Europese consensus onder de socialistische partijen langzaam afbrokkelt. Europa zou te weinig een sociaal Europa zijn. Het is echter te vroeg om hier conclusies uit te trekken en er bestaat ook nog geen onderzoek rond het thema.

Het kan dus interessant zijn, ook in het licht van het Hooghe-Marks model (zie 2.2) om de Vlaamse permissieve consensus te herbekijken.

2.2 De links-rechtsbreuklijn geprojecteerd op het Europese niveau?

Hooghe, Marks en Wilson (2002) geven de start aan van ons eigen onderzoek. Hun onderzoeksvraag luidt als volgt: “*Can the positions that political parties take on European issues be read from their position on the Left/Right and new politics dimensions?*”. Men onderscheidt breuklijnen op twee dimensies. Ten eerste de klassieke links-rechtstegenstelling en ten tweede, de tegenstelling op de meer nieuwe sociale, culturele of milieu breuklijn. Men repliceert het onderzoek van Leonard Ray (1999) en verzamelt nieuwe data. De auteurs starten ook met een aantal ongecontesteerde feiten op een rijtje te zetten. Zo komt men tot het besluit dat er een U-curve is op het vlak van euroscepticisme binnen de nationale politieke partijen. Extreemrechtse en extreemlinkse partijen zijn eerder wantrouwig tegenover het Europese niveau, terwijl de centrumpartijen zich hier meer positief opstellen. De eerste verklaring hiervoor bestaat erin dat electoraal succesvolle partijen niet de nood voelen om iets te veranderen aan hun standpunt (Riker, 1982, 1986, aangehaald in Hooghe, Marks & Wilson, 2002). De tweede poging tot verklaren focust zich op ideologie en extremisme. Deze twee verklaringen vinden volgens de onderzoekers ook bevestiging in de verzamelde data.

Men constateert dat deelname in de regering een belangrijke rol speelt bij het positioneren over Europese integratie. Als men niet in de regering zit, heeft de partij een hogere kans op euroscepticisme dan wanneer die wel in de regering zit. Dit is echter maar een deel van de verklaring.

Men gaat op zoek naar een lineaire relatie aan de hand van drie modellen. Het ‘*regulation model*’¹ en ‘*Hix-Lord model*’² bieden volgens de auteurs echter niet voldoende verklaring. Men geeft een alternatief

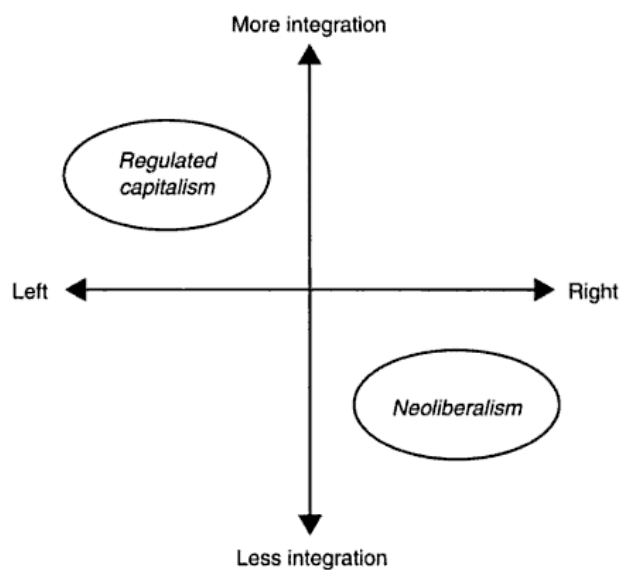
¹ Europese politiek is net als nationale politiek verdeeld in links, dat voor economische regulatie over heel Europa pleit, en rechts, waar men minder regulatie wil (Hooghe, Marks & Wilson, 2002).

² Europese integratie en links-rechts tegenstellingen zijn onafhankelijk van elkaar. Europese integratie gaat over de plaats waar autoriteit zich moet bevinden en links-rechts tegenstellingen hebben betrekking op waarden (Gabel & Hix, 2002, aangehaald in Hooghe, Marks & Wilson, 2002).

en kiest voor het ‘*Hooghe-Marks model*’: de links-rechtstegenstelling over Europese integratie gaat alleen een rol spelen bij het positioneren van de partijen op Europese issues die te maken hebben met herverdelend en regulerend kapitalisme. Hiermee wordt bedoeld dat het effect van de links-rechtsbreuklijn op het stemgedrag van Europarlementsleden, het sterkst zal zijn op beleidsdomeinen die te maken hebben met de Unie als zodanig. Kiest men voor een neoliberaal Europees project of Europees gereguleerd kapitalisme? Men stelt vast dat centrumlinkse partijen Europese integratie zullen steunen in domeinen zoals ‘*cohesion policy*’, sociaal beleid, werkgelegenheid, milieu en steun voor een grotere rol van het Europese parlement. Van partijen die eerder aan de rechterkant van het ideologische spectrum gesitueerd worden, wordt verwacht dat zij hun steun zullen uiten voor verdere marktintegratie, maar zij zullen zich verzetten tegen verdere Europese regulering. Dit zijn belangrijke factoren die we zullen bekijken tijdens de analyse van het stemgedrag van de Vlaamse Europarlementsleden, later in deze verhandeling. Links versus rechts is gerelateerd aan een subset van Europese issues. De data die de auteurs verzamelden in hun onderzoek bevestigen het laatste model.

Het onderzoek rond de tweede dimensie van de nieuwe breuklijnen trekt grotendeels dezelfde conclusie. De onderzoekers vinden hier ook bevestiging in hun data dat de positie tegenover Europese integratie in partijen ook hierdoor gestructureerd wordt. De GAL³/TAN⁴ pool is een belangrijke verklarende factor voor de positionering van partijen over Europese integratie. Men komt tot drie belangrijke vaststellingen. Vooral op de TAN pool, die nationalisering van nieuwe extreemrechtse partijen voorstelt, wordt een sterk verband gevonden. Partijen die zich dicht bij deze pool bevinden zijn eerder eurosceptisch. Ten tweede

neigen ook conservatieve partijen eerder naar euroscepticisme. Groene partijen bevinden zich dichterbij de GAL pool. Zij zijn grotendeels voorstander van Europese integratie.

Het Hooghe-Marks model (Uit: Marks & Steenbergen, 2004)

³ *Green, Alternative and Libertarian.*

⁴ *Traditional, Authoritarian and Nationalist.*

Wij concentreren ons in deze verhandeling niet op de ‘*new politics dimension*’ maar op de klassieke links-rechtsbreuklijn, tegen de achtergrond van de *cleavage theory*. Dit doen we omdat we werken aan de hand van de Vlaamse partijen en we die zullen opdelen volgens hun positie op deze breuklijn. We zullen het Hooghe-Marks model herbekijken, actualiseren en toepassen op de Vlaamse Europarlementsleden (Hooghe, Marks & Wilson, 2002).

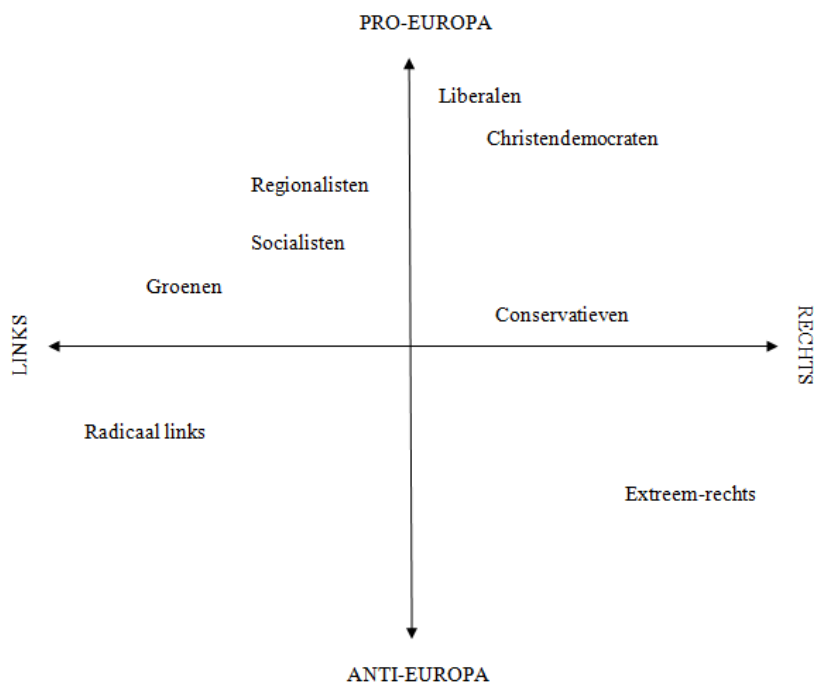
Marks, Wilson en Ray (2002) proberen verschillende verklaringen voor het standpunt van een partij over Europese integratie te testen. Men gebruikt hiervoor de ‘*cleavage theory*’ (Zuckerman, aangehaald in Marks, Wilson & Ray, 2002). Deze zegt dat de positie van politieke partijen bepaald wordt door verdeling in de sociale structuur een door de ideologie die de partij aanhangt. Partijen moeten zich niet telkens heruitvinden maar hebben een agenda op lange termijn. We kunnen hier terugkeren naar de breuklijnentheorie van Lippset en Rokkan (1967) en die van Inglehart (aangehaald in Marks, Wilson & Ray, 2002).

Marks et al. stellen drie hypothesen tegenover de ‘*cleavage theory*’. De eerste gaat over de nationale context. De positie die partijen innemen tegenover een bepaald onderwerp kan hiervan in belangrijke mate afhangen. De tweede hypothese stelt dat de posities die partijen innemen samenhangen met het stemgedrag van de kiezer, om hun aandeel van de stemmen te vergroten. Partijen zullen hun standpunten gelijk stellen met die van hun ‘*median voter*’. Ze proberen immers om hun meest trouwe kiezers te behouden en de minst trouwe kiezers bij de concurrerende partijen weg te kapen. De laatste hypothese stelt dat politieke strategieën een belangrijke rol spelen bij het bepalen van hun positie.

Als afhankelijke variabele neemt men de positie van de partij over Europese integratie op vier punten: 1984, 1988, 1992 en 1996. Hiervoor wordt de survey van Ray uit 1999 gebruikt. ‘*Political cleavages*’ werd geoperationaliseerd door partijen en landen te dichotomiseren op ideologie.

Tot welke resultaten komen de onderzoekers? Men stelt dat iedere hypothese voor een deel waarheid kan vinden in de gerapporteerde resultaten. Het regressiemodel kan 80 procent van de outcome verklaren aan de hand van de gekozen variabelen. Partijfamilie blijkt een zeer belangrijke verklarende factor te zijn, net zoals bij Hooghe, Marks en Wilson (2002). Of een partij zich aan de linker- of rechterkant van het politieke spectrum bevindt is belangrijk voor haar positie over Europese integratie. Deze bevindingen komen overeen met de ‘*cleavage theory*’. Zo proberen de onderzoekers een mogelijk antwoord te geven op de vraag die Haas in 1958 stelde: “*To what extent, Haas asked, was a european polity emerging in which political actors across different countries were driven by similar interest?*” (Haas, 1958, aangehaald in Marks, Wilson & Ray, 2002). Politieke partijen in West-Europa hebben dezelfde historische achtergrond die hen posities doen innemen over verdere integratie. “*The fact that one can speak meaningfully of party families that stretch across Western , from Iberia to Scandinavia, from Ireland to*

Austria (and beyond), speaks volumes about the commonalities that underlie the process of European integration” (Marks, Wilson & Ray, 2002).

Ook Hix en Lord (1997) hebben deze conclusie al een paar jaar eerder gemaakt. Hix was één van de eerste onderzoekers die de EU als een tweedimensionale politieke ruimte voorstelde. Niet alleen de klassieke integratievraag (meer of minder Europa) maar ook de ideologische links-rechtsbreuklijn (op sociaaleconomisch vlak) is uiterst relevant. Dit leidt tot het schema hiernaast (Hix & Lord, 1997, aangehaald in Orbie, 2009).

Het Hix-Lord model (Uit: Orbie, 2009).

We zullen onze onderzoeksvraag operationaliseren (zie 3.2) aan de hand van het stemgedrag van de Vlaamse Europarlementsleden in het Europees parlement. Daarom is het belangrijk om ook de literatuur die hier bestaat te bekijken. Zo hebben we een beter beeld voor het voeren van ons eigen onderzoek en het oplossen van de onderzoeksvraag die in de inleiding werd gesteld.

2.3 Het stemgedrag van de Europese parlementsleden

Het Europees parlement is een jong parlement, dat in haar korte ontstaansgeschiedenis aan macht en belang heeft toegenomen. Niet enkel in vergelijking met de eigen Europese instellingen, maar ook tegenover de nationale parlementen en instellingen. De wijze waarop in het parlement gestemd wordt heeft een impact op de 27 lidstaten van de Unie. Rond het stemgedrag van Europarlementsleden bestaat nog niet veel literatuur, gezien de jonge leeftijd van het parlement. Toch is het interessant en cruciaal om eerst bestaand onderzoek na te gaan om zelf conclusies te kunnen trekken.

In het Europees parlement kan op drie wijzen worden gestemd: de stemming bij handopsteking, de elektronische stemming en de ‘roll-call votes’ of hoofdelijke stemming. Enkel bij dit laatste is het mogelijk om na te gaan hoe een specifiek parlements lid gestemd heeft. We kunnen dus enkel op deze

gegevens onderzoek voeren als men wil kijken naar de cohesie van het parlementslid met de nationale partij of de Eurogroep, of de afwijkingen (Hix, Noury & Roland, 2005).

Noury komt in 1999 al tot enkele belangrijke bevindingen. Zo komt hij tot de vaststelling dat Europese parlementsleden samen stemmen, in bepaalde clusters. Deze clusters komen grotendeels overeen met één bepaalde politieke groep. In de twee legislaturen die hij onderzocht heeft stelt Noury vast dat de partijcohesie stijgt met de tijd. De *'within group distance'* is gedaald, de *'between group distance'* is gestegen. Hij doet dit door een statistische analyse van de roll-call votes in het derde en vierde Europese parlement. In zijn onderzoek komt Noury tot de vaststelling dat er twee dominante dimensies een rol spelen in het Europees parlement. De eerste is de links-rechtsbreuklijn. Een politiek systeem op Europees niveau bestaat dus wel degelijk. Zo'n 90 procent van de stemmen kan verklaard worden aan de hand van de links-rechtsdimensie. Deze gegevens maken duidelijk dat de Europarlementsleden meer stemmen volgens ideologie en dat hun nationaliteit hier een veel kleinere rol speelt. De tweede dimensie kan geïnterpreteerd worden als een breuklijn tussen de Europese federalisten en de Eurosceptici. Als laatste stelt Noury dat de Europarlementsleden door de tijd heen consistent blijven op deze twee dimensies (Noury, 1999).

Hix (2002) is een belangrijke auteur op dit gebied. Hij stelt dat Europarlementsleden de *agents* zijn van twee verschillende *principals*: de eigen nationale partij en de partijgroep in het Europees parlement waartoe ze behoren. Een eerste tegenstelling gaat over het feit dat de partijcohesie binnen de Europese partijen vooral kan verklaard worden aan de hand van 'wederzijdse diensten'. In ruil voor een stem zoals de partij het opdraagt, kunnen de parlementsleden toegang krijgen tot meer informatie, de beleidsagenda en bepaalde functies die door de partij bepaald en uitgedeeld worden, zoals het rapporteurschap. McElroy (2001) komt in zijn werk tot dezelfde vaststelling (McElroy, 2001, aangehaald in Whitaker, 2005). Anderen claimen dan weer dat de nationale partij achter de schermen nog steeds de touwtjes in handen houdt.

Volgens Hix (2002) kunnen drie verklaringen aangehaald worden voor het stemgedrag van Europarlementsleden. Ten eerste, hun eigen persoonlijke voorkeur. Op de links-rechtsbreuklijn is dit moeilijk te oriënteren omdat er ook nog andere partijen bestaan naast de grote linkse en rechtse groep. Ten tweede haalt hij de Europese partijdiscipline aan. Sommige partijen staan sterker om hun wil op te leggen aan de parlementsleden dan anderen. De twee centrale fracties staan sterk. Als laatste haalt Hix de nationale partij aan. De partijleiding heeft een sterke invloed op de herverkiezing van een parlementslid. Zij bepalen wie terug op de lijst kan staan. Sommige nationale partijdelegaties geven steminstructies aan de parlementsleden, net zoals dat gebeurt in het nationale parlement.

Verder stelt Hix (2002), net zoals Noury (1999), dat er twee belangrijke breuklijnen zijn in het Europese politieke landschap: de links-rechtsdimensie en pro- of contra-Europese integratie.

Hix gebruikt in zijn onderzoek gegevens die vandaag al min of meer gedateerd zijn, met een schriftelijke enquête bij Europarlementsleden uit 1999. Hij gebruikt bij de verwerking van de gegevens de ‘*nominate scale method*’ op basis van drie hypotheses. Wat zijn de resultaten? Hix vindt hier bevestiging voor het feit dat het stemgedrag van Europarlementsleden vooral gedreven wordt door de nationale partij. De nationale beleidsstandpunten werken meer verklarend dan de individuele standpunten van een parlements lid om afwijkend stemgedrag van de Eurogroep te verklaren. Ook de nationale partij waar het Europarlements lid toe behoort speelt een rol. Parlementsleden uit de drie nationale partijen die de Europese Volkspartij en de Europese socialistische partij controleren, wijken minder af van de Europese partij dan de anderen (Hix, 2002).

Samen met Noury en Roland focust Hix (2005) in meer recent onderzoek op de partijen en fracties in het Europees parlement, in plaats van het individuele parlements lid en de ideologische breuklijn. De belangrijkste bevindingen in dit onderzoek zijn dat coalitievorming in het Europees parlement langs de links-rechtsbreuklijn gebeurt en dat de cohesie van de belangrijkste partijgroepen gegroeid is, samen met de groei en het winnen aan belang van het Europees parlement. De links-rechtsbreuklijn verklaart voor een groot deel het stemgedrag van een Europees parlements lid. “*One of the implications of these findings is that more power for the European Parliament in a future EU constitution will increase the party-political nature of EU policy making, which would be good for the democratic accountability of the EU*” (Hix, Noury & Roland aangehaald in Settembri, 2006). Na grootschalig onderzoek van het stemgedrag van Europarlementsleden van 1979 tot 2001 met de *Agreement index* komen zij tot volgende conclusies: ten eerste, een stijging in aantal leden van de partijgroep, leidt tot meer cohesie. Hoe meer verschillende nationale partijen in een partijgroep aanwezig zijn, hoe lager de cohesie van de Europese partijgroep zal zijn. Ideologische variabelen echter, hebben geen significant effect op de partijcohesie. Of de Europartij leden heeft die al dan niet in een regering zetelen speelt ook een rol. Een hoger aantal parlementsleden die deel uit maken van een nationale partij die in een regering zit, zorgt voor grotere cohesie in de partij op Europees niveau. Mettertijd zijn partijen ook meer coherent geworden. Als laatste conclusie bemerken zij dat de christendemocraten, de liberalen en de groenen meer cohesie vertonen qua stemgedrag dan de socialisten (Hix, Noury & Roland, 2005).

Later passen Hix en Noury (2009) hun bevindingen toe na de uitbreiding in 2004. In eerder onderzoek werd aangetoond dat de Europese parlementsleden meer volgens de ideologische lijn stemmen in plaats van de nationale lijn. Ook is de cohesie binnen de Europese partijen toegenomen en in het Europees parlement is een duidelijke links-rechtsbreuklijn waarneembaar. De auteurs onderzoeken of er sprake kan

zijn van een ‘*size effect*’⁵ of een ‘*composition effect*’⁶. Ze doen dit opnieuw aan de hand van de roll-call votes, in de eerste helft van het zesde parlement (2004-2006), en vergelijken die met de roll-call votes van het vijfde parlement (1999-2004). De auteurs komen tot de vaststelling dat de cohesie binnen de Europese partij stabiel gebleven is, ondanks de ‘*big bang*’ van 2004. Er is geen significant verschil. Ook de links-rechtsstructuur van het parlement is stabiel gebleven in vergelijking tussen het vijfde en zesde Europees parlement. Enkel de anti-Europese partijen en onafhankelijken passen niet in dit patroon. Toch zijn er enkele subtiele veranderingen in partijcompetitie en coalitievorming. De liberalen stemden bijvoorbeeld meer samen met de socialisten in het vijfde parlement (van 73 naar 68 procent) en meer met de conservatieven (van 78 naar 75 procent) in het zesde parlement. Dit is volgens hen consistent met de dominante links-rechtsbreuklijn in het parlement omdat het veranderde stemgedrag van de liberalen te wijten valt aan de verrechtsing van de leden binnen deze groep. Twee partijen uit de conservatieven zijn overgestapt naar de liberale fractie bij het begin van het zesde parlement. De onderzoekers gebruiken opnieuw de ‘*nominal scaling method*’ om de roll-call votes te analyseren. Na onderzoek van het stemgedrag bij de ‘*Services Directive*’ over de interne markt, waar vooral nationale belangen een rol spelen, komen de onderzoekers tot de conclusie dat de parlementsleden van de nieuwe lidstaten meer geneigd waren om te stemmen volgens nationaal belang in plaats van de Europese partijlijn te volgen. Deze parlementsleden stelden zich meer op tegen de liberalisering, zeker als zij bij een linkse partij aangesloten zijn. Het zou interessant zijn om dit nu, zes jaar later, nog eens opnieuw te bekijken in het zevende Europese parlement. Toch was ook op dit belangrijke en controversiële element in het Europees parlement de ideologische voorkeur van de parlementsleden de doorslaggevende factor (Hix & Noury, 2009).

Lindstädt, Slapin en Vander Wielen (2009) stellen dat Europese parlementsleden *incentives* hebben om af te wijken van de partijlijn. Ook zij vertrekken vanuit de *principal-agent theory* en halen Hix (2002) aan om aan te tonen dat de parlementsleden door twee actoren gecontroleerd worden: de nationale partij en de Europese partij. De onderzoekers stellen hier dat de mate waarin het Europees parlements lid gecontroleerd wordt varieert doorheen de periode van de legislatuur. Als de verkiezingen eraan komen, dan zullen de parlementsleden het meest rekening houden met de nationale partij. Partijcohesie op het Europese niveau is het sterkst in het midden van de termijn, wanneer de electorale *incentives* nationaal niet zo’n belangrijke rol spelen. Institutioneel gezien kunnen de Europese partijen wat meer druk uitoefenen op hun achterban door middel van *whips* en *issue voting* instructies dan in het nationale parlement, maar in de praktijk ligt

⁵ Door een stijging van het aantal lidstaten, is er ook een stijging van het aantal Europarlementsleden en van het aantal nationale partijen binnen het Europees parlement (Hix & Noury, 2009).

⁶ Het Europees parlement is heterogener dan het ooit geweest is. Er kunnen nieuwe coalities gevormd worden, of een Oost-West breuklijn kan ontstaan (Schimtt & Thomassen, 2005, aangehaald in Hix & Noury, 2009).

dit vaak anders. De onderzoekers stellen drie hypothesen op. Als de verkiezingen dichterbij komen, dan zullen de parlementsleden standpunten innemen die het dichtst bij het standpunt van de nationale partij liggen en het verst van de Europese partij. Hieruit volgt ook dat de Europese partijgroep het meest coherent is in het midden van de termijn. Dit komt omdat de parlementsleden uit nationale delegaties naar elkaar toegroeien. Zo vindt men ook bewijs voor het feit dat Europese politiek en nationale politiek steeds meer met elkaar verweven raken (Hooghe & Marks, 2009, aangehaald in Lindstädt, Slapin & Vander Wielen, 2009).

McElroy en Benoit (2007) vullen een lacune op in het onderzoek naar partijen binnen het Europees parlement. Zij voeren onderzoek in 2004 aan de hand van ‘*expert surveys*’, bestaande uit academici en mensen die gepubliceerd hebben over het onderwerp. McElroy en Benoit komen in hun onderzoek tot dezelfde vaststelling als Noury (1999). De positionering van partijen over bepaalde issues gebeurt langs twee breuklijnen: de ideologische links-rechtsbreuklijn en de breuklijn over de EU als zodanig. Twee thema’s vallen op en zijn het meest *salient* voor partijen: ‘*Taxes vs. Spending*’ en ‘*EU federalism*’. Deze beleidsdomeinen komen overeen met de twee grote breuklijnen. Net zoals Hooghe en Marks (2001) komen zij ook tot de vaststelling dat er een samenhang is tussen een steun voor verdere Europese integratie en socio-economisch links beleid (Hooghe & Marks, 2001, aangehaald in McElroy & Benoit, 2007). Zo vallen in 2004 drie grote partijblokken te ontdekken: de PES, de Groenen en GUE aan de linkerkzijde met een pro-integratie standpunt; de EPP en ELDR zijn centrumrechts, maar toch nog grotendeels pro-integratie en de UEN en EDD staan rechts en kunnen als meer eurosceptisch beschouwd worden. Men vergelijkt ook de nationale politieke partij met de Europese partij en komt tot de vaststelling dat de Europese partij met haar standpunten centraal gesitueerd staat in de nationale partij (McElroy & Benoit, 2007).

Op de analyse van roll-call votes komt echter ook wat kritiek. Simon Hug (2011) stelt dat dit maar een klein deel is van alle stemmingen die gebeuren in het Europees parlement en dat we zo moeilijk een volledig beeld kunnen krijgen. Ook stelt hij dat stemmen bij roll-call votes vaak strategisch gedrag inhoudt van de parlementsleden. Het onderzoek van Hug is empirisch en hij geeft enkele aanvullingen bij de methode van Carrubba, Gabel en Hug (2008). De auteur moet echter erkennen dat er momenteel geen andere mogelijkheden zijn dan de analyse van roll-call votes. Hij stelt dat er nood is aan een theoretisch kader, dat vandaag ontbreekt (Hug, 2011).

2.4 Theoretisch en conceptueel kader

Het is belangrijk om een brug te slaan tussen empirie en theorie. Om onze onderzoeksvraag theoretisch te kaderen en uit te werken zullen we de *'cleavage theory'* gebruiken. De literatuur rond het thema 'stemgedrag van Europarlementsleden' haalt vaak de *principal-agent theory* aan, maar omdat wij hier focussen op de ideologische breuklijnen is deze in ons onderzoek minder relevant. De breuklijnentheorie werd ontwikkeld door Lipset en Rokkan in 1967 en wordt vaak gebruikt in de sociale wetenschappen. In hun artikel *'Cleavage systems. Party systems, and Voter Alignments'*, wordt beargumenteerd dat partijsystemen gevormd worden door een aantal historische conflicten over staatsvorming, religie en klasse. De interactie van deze conflicten heeft verschillende identiteiten en instituties gecreëerd (Lipset & Rokkan, 1967, aangehaald in Marks, 2000). Marks gelooft dat deze traditionele breuklijnen nog steeds zeer sterk aanwezig zijn (Marks, 2000). Politieke partijen hebben historische wortels en laten hun standpunten niet bepalen door wat op dat ogenblik electoraal interessant is. Zij hebben een agenda op lange termijn. Om dit alles te kunnen begrijpen, zegt Marks, moeten we europeanisering opdelen in twee delen. Een eerste dimensie gaat over economische integratie, de tweede over politieke integratie. Wij zullen ons vooral focussen op de laatste dimensie. Het duale karakter van deze integratie geeft echter ook spanningen voor partijen op de 'klassen'-breuklijn.

Volgens deze theorie, en ook aangetoond in de bovenstaande literatuurstudie, kunnen we verwachten dat de partijfamilie waartoe een partij behoort een belangrijke rol zal spelen bij de positie op Europese integratie.

Lefkofridi definieert de *'cleavage theory'* als volgt: "... *cleavage theory, which views parties as organizations with historically rooted orientations (Lipset & Rokkan, 1967), through which parties channel their response to new issues (Hooghe, 2007; Marks & Wilson, 2000)*" (Lefkofridi, 2008, p. 18).

Elchardus en Pelleriaux (1998) hervormen de theorie van Lipset en Rokkan. Volgens hen zijn er maar twee breuklijnen: de traditionele sociaaleconomische breuklijn en de nieuwere sociaal-culturele breuklijn. De eerste heeft betrekking op de links-rechtsbreuklijn. Volgens deze auteurs zullen deze tegenstellingen altijd tot politiek conflict leiden (Elchardus & Pelleriaux, 1998, aangehaald in Blomme, 2006). Ons onderzoek concentreert zich ook op die eerste breuklijn. Het 'Hooghe-Marks model' (2002) stelt hier dat deze links-rechtsbreuklijn zich vooral zal uiten op thema's die betrekking hebben op herverdelend en regulerend kapitalisme. We zullen ons onderzoek bekijken tegen de achtergrond van deze *cleavage theory*.

2.5 Conclusie literatuuronderzoek

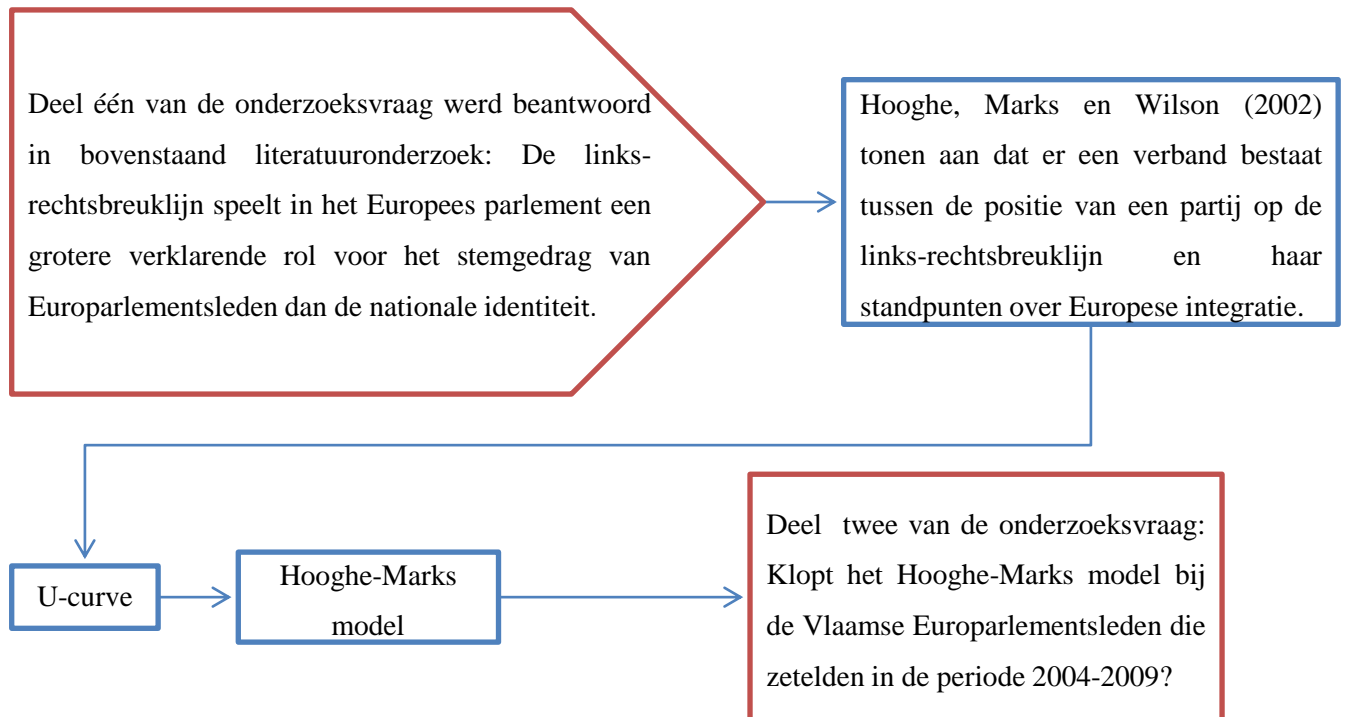
We komen tot enkele belangrijke vaststellingen in het literatuuronderzoek:

- In België heerst bij centrumlinkse en centrumrechtse partijen een permissieve consensus over verdere Europese integratie. We stellen dat deze permissieve consensus nog steeds aanwezig is in de periode die wij zullen analyseren (2004-2009), aangezien op dit moment de Eurocrisis nog geen grote rol speelt in de Europese en nationale politiek, die deze algemene consensus wat kan doen kantelen (zie 3.2.1.2). Ook het Vlaams Belang toont geen groot verzet en concentreert zich op het Vlaams niveau (Deschouwer & Van Assche, 2005, Blomme, Verlet & Verstraete, 2005, Beyers & Bursens, 2006).
- In het Europees parlement wordt er gestemd langs twee breuklijnen: de links-rechtsbreuklijn en de breuklijn over de Europese Unie als zodanig (Eurofederalisten versus Eurosceptici). Vooral die eerste breuklijn is voor ons onderzoek van belang. Ook de coalitievorming binnen het Europees Parlement gebeurt langs de links-rechtsbreuklijn. Deze links-rechtsdimensie kan 90 procent van het stemgedrag van de Europarlementsleden verklaren, wat bewijs vormt voor het feit dat de parlementsleden ideologische in plaats van nationale stemmotieven hebben (Noury, 1999, Hix, Noury & Roland, 2005).
- De fractiecohesie is chronologisch gestegen en de Europarlementsleden stemmen in clusters (Hix, 2002).
- Het onderzoek naar het stemgedrag van Europarlementsleden wordt vaak gevoerd aan de hand van de *principal-agent theory*, waar men dan stelt dat de parlementsleden twee verschillende *principals* hebben: de nationale partij en de Europese fractie (Hix, 2002, Lindstädt, Slapin & Vander Wielen, 2009). Wij voeren ons onderzoek, rond het tweede deel van onze onderzoeksvraag, echter tegen de achtergrond van de *cleavage theory*, waar de klassieke links-rechtsbreuklijn centraal staat. We nemen de *'new politics dimension'* niet op in het onderzoek.

Met dit literatuuronderzoek hebben we het eerste deel van onze onderzoeksvraag beantwoord:

“Welke rol speelt de links-rechtsbreuklijn in het Europees parlement? Met ‘rol’ bedoelen we vooral hoe groot het aandeel van de links-rechtsbreuklijn is in het verklaren van het stemgedrag van Europarlementsleden” (zie 1). Volgens Noury (1999) kan zo’n 90 procent van de stemmen van de Europarlementsleden verklaard worden aan de hand van de links-rechtsbreuklijn. Ook de *'big bang'* van 2004 brengt hier geen verandering in. Dit vormt een belangrijk bewijs voor het feit dat parlementsleden volgens ideologie stemmen in plaats van langs de nationale lijnen. In dit opzicht is het Hooghe-Marks model dus iets wat we perfect kunnen toepassen in het Europees parlement (Hooghe, Marks & Wilson,

2002). De standpunten van partijen over Europese integratie kunnen zo in verband gebracht worden met ideologie en de links-rechtsbreuklijn. In het schema hieronder geven we visueel de link weer met deel twee van de onderzoeksvraag die in de inleiding werd gesteld: klopt het Hooghe-Marks model bij de Vlaamse Europarlementsleden die zetelden in de periode 2004-2009?

Om het Hooghe-Marks model te kunnen toepassen, is het noodzakelijk dat werd nagegaan hoe groot de rol van de links-rechtsbreuklijn is in het Europees parlement (Hooghe, Marks & Wilson, 2002). De links-rechtsbreuklijn blijkt een belangrijke factor te zijn voor de verklaring van het stemgedrag van de Europarlementsleden. Enkele belangrijke auteurs op het gebied, zoals Hix en Noury, hebben dit in hun studies aangetoond. Dit geeft een bevestiging dat het Hooghe-Marks model een geschikt en correct model is om toe te passen en dat de bevindingen van Hooghe, Marks en Wilson (2002) niet toevallig waren, maar wel degelijk in andere literatuur ook terugkomen. Wat we als volgende stap zullen proberen, is om dit model toe te passen op de Vlaamse Europarlementsleden in de periode 2004-2009, om te bekijken of de voorspellingen, zoals verwacht door het Hooghe-Marks model wel degelijk kloppen.

3 Onderzoeksopzet en methodologie⁷

3.1 Onderzoeksvraag en onderzoeksopzet

‘Speelt de links-rechtsbreuklijn een rol in het zesde Europese parlement bij de Vlaamse Europarlementsleden, zoals het Hooghe-Marks model voorspelt?’

- Uit het literatuuronderzoek weten we dat er dus wel degelijk een links-rechtsbreuklijn aanwezig is in het Europees parlement. Zo zien we het eerste deel van onze onderzoeksvraag ‘welke rol speelt de links-rechtsbreuklijn in het Europees parlement?’ bevestigd. Deze links-rechtsbreuklijn speelt een belangrijkere verklarende rol voor het stemgedrag van de Europarlementsleden dan hun nationale identiteit (o.a. Noury, 1999, McElroy & Benoit, 2007).
- Door deze bevindingen kunnen we een stap verder gaan in onze onderzoeksvraag: klopt het Hooghe-Marks model (2002) en zullen we het verschil merken bij de Europarlementsleden van partijen die als links of rechts beschouwd worden op die thema’s die traditioneel te maken hebben met herverdelend en regulerend kapitalisme? We zullen dit analyseren aan de hand van het stemgedrag van de Vlaamse Europarlementsleden tijdens het zesde Europese parlement (2004-2009) op drie thema’s die traditioneel te maken hebben met de links-rechtsbreuklijn en waarvan Hooghe, Marks en Wilson (2002) stellen dat hier het grootste verschil zal gevonden worden tussen de parlementsleden die pro- of contra-Europese integratie zijn. Deze verschillen zullen bij centrumlinkse en centrumrechtse partijen op andere beleidsdomeinen liggen. Hiervoor kunnen we enkel de roll-call votes gebruiken, zoals hierboven uitgelegd (zie 2.3). We maken gebruik van het VoteWatch project. Hieronder wordt beschreven hoe we concreet te werk zullen gaan.

3.2 Operationalisering: methodologie en onderzoeksmethode

3.2.1 Methodologie

Om te kunnen bekijken of het Hooghe-Marks model (2002) effectief klopt onder de Vlaamse Europarlementsleden in de periode 2004-2009 moet één en ander geoperationaliseerd worden. We verduidelijken hieronder hoe we de verschillende begrippen precies zullen interpreteren en gebruiken.

⁷ Als we het hebben over het Hooghe-Marks model dan wordt steeds het model bedoeld zoals beschreven in Hooghe, Marks en Wilson, 2002.

3.2.1.1 *De links-rechtsbreuklijn*

Hooghe, Marks en Wilson (2002) stellen dat de links-rechtsbreuklijn inderdaad een rol speelt in het thema van Europese integratie. Hieruit kunnen we verwachten dat er effectief een verschil zal zijn in het stemgedrag van de Vlaamse Europarlementsleden op de drie thema's die wij zullen analyseren, aangezien die gerelateerd zijn aan de links-rechtsbreuklijn en anno 2012 key issues zijn rond het thema van Europese integratie (zie 3.2.3, afbakening en steekproef). Volgens het Hooghe-Marks model zullen de centrumlinkse partijen zich voorstander tonen van verdere Europese integratie door steun te geven aan een coherent beleid, een grotere rol van het Europees parlement, meer regulatie op Europees niveau in verband met milieu, sociaal beleid en werkgelegenheid. Centrumrechtse partijen zullen zich voorstander tonen van meer marktintegratie en voor hen is traditioneel economie erg belangrijk. Zij verzetten zich echter tegen een verdere regulering. De links-rechtsbreuklijn wordt hier dus op een klassieke manier omschreven, zoals in de *cleavage theory* (Lipset & Rokkan, 1967, aangehaald in Marks, 2000). We houden hier geen rekening met de nieuwere culturele breuklijnen ofwel de '*new politics dimension*'. Wij zullen deze interpretatie van de links-rechtsbreuklijn van Hooghe, Marks en Wilson (2002) op dezelfde manier gebruiken in ons onderzoek.

De partijen die wij in ons onderzoek opnemen, zijn de Vlaamse partijen die in het Europees parlement zetelen. Hun indeling in links of rechts is gebaseerd op de algemeen geldende normen in de res publica. We beschouwen deze partijen en de Europese fractie waar ze deel van uitmaken als volgt in het ideologische spectrum:

Centrumlinks		Centrumrechts		Extreemrechts
Groen!	Sp.a/Spirit	CD&V	VLD/Vivant	Vlaams Belang
Greens/EFA	PSE	PPE-DE	ALDE/ADLE	

Een partij als Groen! kan ook gewoon als 'links' beschouwd worden in plaats van centrumlinks. Dit is een kwestie van interpretatie en om het Hooghe-Marks model eenvoudig toe te passen houden we het hier op centrumlinks.

3.2.1.2 *Pro- of contra-Europese integratie*

Ook het thema pro- of contra-Europese integratie is vandaag niet meer zo eenduidig. Zo wordt bijvoorbeeld gesteld dat de partij sp.a zich vandaag, als gevolg van de eurocrisis, eerder eurosceptisch opstelt. De EU zou te weinig sociaal zijn en alleen maar een neoliberaal project. "Op sociaal gebied is

Europa onderontwikkeld. En nu we kampen met een zware crisis, merkt u dat Europa hopeloos verdeeld is. Daarom willen wij een ander Europa. Een Europa van sociale rechten, een Europa dat naar de toekomst kijkt, een menselijker Europa” (sp.a, 2009). Dit blijkt ook uit een recent opiniestuk van Bruno Tobback waarin hij stelt dat er een alternatief is voor het besparingsbeleid dat de Unie vandaag de dag, in het licht van de Eurocrisis, voert: “Het is hoog tijd om fiscale en sociale harmonisatie op de Europese agenda te zetten. Helemaal bovenaan. Met minimumnormen inzake loon, pensioen en sociale bescherming. Als diepere integratie op vlak van munt- en begrotingsbeleid, grenscontroles en defensie kan, waarom dan niet op sociaal vlak?” (Tobback, 2012). Wat opvalt en ook klopt volgens het Hooghe-Marks model, is dat de ‘ontevredenheid’ van de socialistische partij zich vooral uit op het vlak van sociaal beleid, een thema dat volgens het model vooral steun zal vinden voor verdere Europese integratie bij centrumlinkse partijen. We kunnen dus niet ontkennen dat er enkele verschuivingen gebeuren binnen het Vlaamse landschap wat Europa betreft. Sp.a is echter niet tegen de Europese Unie, zoals hier blijkt maar voor een andere Unie. Europese integratie moet wel degelijk verder gaan, en de Vlaamse socialistische partij legt hier de focus op sociaal beleid. Wij voeren onze analyse echter uit op de periode 2004-2009, toen van de Eurocrisis nog niet veel sprake was. Daarom beschouwen we in dit onderzoek Sp.a als een Europositieve partij. Ook bij de partij Groen zien we, in 2004 al, de voorkeur voor een ander Europa, met meer aandacht voor milieu en sociale bescherming (Groen!, 2004).

Pro- of contra-Europese integratie is dus niet zo zwart-wit als het op het eerste zicht lijkt. Euroscepticisme komt voor in veel verschillende vormen. We interpreteren het concept pro- of contra-Europese integratie als in het onderzoek van Hooghe, Marks en Wilson (2002). Zij stellen, dat om een duidelijk beeld te krijgen, we Europese integratie moeten opdelen over de verschillende beleidsdomeinen. Dit doen we dan ook in onze analyse. We kiezen de domeinen volgens relevantie op de links-rechtsbreuklijn (zie 3.2.3). Volgens het onderzoek van Hooghe,

Marks en Wilson (2002) vinden linkse en rechtse partijen immers andere domeinen belangrijk om op Europees niveau verder te integreren. We verwachten, volgens het Hooghe-Marks model, dat linkse partijen onder andere sociaal beleid en werkgelegenheidsbeleid belangrijk zullen vinden. Rechtse partijen focussen zich eerder op economie en vinden samenwerking op sociaal vlak geen prioriteit. Dit vinden we ook terug in de U-curve. We gaan ervan uit dat centrumlinkse en centrumrechtse partijen zich positief zullen opstellen tegenover Europese integratie, maar andere domeinen belangrijk vinden. Extreemlinkse en extreemrechtse partijen kanten zich tegen Europese integratie (Hooghe, Marks & Wilson, 2002).

De partijen die wij opnemen in ons onderzoek worden allemaal als pro-Europese integratie beschouwd (CD&V, VLD/Vivant, sp.a/Spirit, Groen!, Vlaams Belang). Vlaams Belang is een randgeval. Als we het basisschema van Kopecky en Mudde erbij nemen kunnen we hen echter nog altijd indelen onder de ‘*eurosceptics*’ in plaats van de ‘*euorejects*’ (Kopecky & Mudde, 2001, aangehaald in Szczerbiak & Taggart, 2003). De partij zweert de EU niet af, maar staat voor een zelfstandig Vlaanderen binnen een intergouvernementeel Europa (Vlaams Belang, 2008). Omdat de partij zich vooral op het Vlaamse niveau focust is het moeilijk om hen hier zwart-wit in te delen. In hun retoriek verwijst Vlaams Belang ook niet erg vaak naar de Europese Unie, wat het moeilijker maakt om hen hier in te delen. De thema’s op Europees niveau waar zij op focussen zal vooral migratie zijn samen met justitie en binnenlandse zaken. Omdat zij zich niet tegen de Europese Unie als organisatie kanten, maar wel staan voor een ‘ander’ Europa beschouwen we deze partij ook nog als Europositief of pro-Europese integratie. Dit wil echter niet zeggen dat de partij niet eurosceptisch is ingesteld. Ook de andere Vlaamse partijen kunnen op basis van hun partijprogramma niet onder de categorie ‘*euorejects*’ worden ingedeeld in het schema van Kopecky & Mudde. We beschouwen hen in deze verhandeling dus allen als ‘Europositief’ en pro-Europese integratie (Kopecky & Mudde, 2001, aangehaald in Szczerbiak & Taggart, 2003).

Dit toont het nut aan om de operationalisering van Hooghe, Marks en Wilson (2002) verder te blijven gebruiken en het concept pro- of contra-Europese integratie te bekijken per beleidsdomein in plaats van in het geheel, wat erg moeilijk is bij een partij als bijvoorbeeld het Vlaams Belang en wat vandaag de dag ook moeilijker lijkt te worden bij een partij als sp.a.

Het gebruik en interpretatie van de concepten gebeurt dus op dezelfde manier als bij Hooghe, Marks en Wilson (2002). Dit lijkt ons ook het meest duidelijk om het tweede deel van de onderzoeksvraag op te lossen: de toepassing van het Hooghe-Marks model.

3.2.1.3 Voorwaarden voor de bevestiging van het Hooghe-Marks model

Hoe doen we dit concreet? We analyseren de cijfers van het stemgedrag van de Vlaamse Europarlementsleden in het zesde Europese parlement (2004-2009) aan de hand van de site www.votewatch.eu (zie 3.2.2). We doen dit op een vergelijkende of comparatieve manier. Voor elke afzonderlijke analyse wordt vermeld wat we verwachten op basis van het onderzoek van Hooghe, Marks en Wilson (2002) en wat de conclusie is na het bekijken van de cijfers.

We zullen het model dat Hooghe en Marks (Hooghe, Marks & Wilson, 2002) opgesteld hebben enkel kunnen bewijzen als voldaan is aan een aantal specifieke voorwaarden. We kunnen dit model enkel bevestigen als we in onze eigen analyse voldoende bewijs vinden dat er een verschil is tussen de centrumlinkse en centrumrechtse Europarlementsleden op economie (voor centrumrechts) en op sociaal beleid (voor centrumlinks). Onze verwachtingen op basis van het Hooghe-Marks model zijn, dat de centrumlinkse fracties sociaal beleid belangrijk vinden en dat dit tot uiting zal komen door het stemgedrag van de Vlaamse Europarlementsleden die van linkse strekking zijn. We verwachten dat zij als één blok zeer coherent zullen stemmen op dit thema, samen met de Europese fractie en de parlementsleden van dezelfde partij. Hetzelfde geldt voor de centrumrechtse fracties, maar dan met het beleidsdomein economie. We verwachten ook dat de Vlaamse Europarlementsleden een grote coherentie zullen tonen op het vlak van institutioneel beleid, behalve dan voor Vlaams Belang. Als deze verwachtingen bevestigd worden, dan kunnen we ook het Hooghe-Marks model opnieuw bevestigen. Aangezien uit het literatuuronderzoek ook gebleken is dat er een permissieve consensus is in België over verdere Europese integratie, zijn we realistisch en verwachten we ook niet dat er grote kloven zullen zijn in de cohesie tussen de parlementsleden onderling, of in vergelijking met de Europese fracties. In de periode 2004-2009 is er nog maar weinig sprake van een Eurocrisis, waardoor het standpunt van bepaalde partijen tegenover Europese integratie eventueel zou kunnen veranderd zijn. Het onderzoek zal dus vooral gebeuren op basis van cohesiescores. We zullen deze scores vergelijkend analyseren, op zoek naar opvallende trends.

De cijfers worden opgedeeld in een aantal categorieën. Voor elk van deze categorieën melden we op voorhand wat we verwachten op basis van het Hooghe-Marks model. Als deze verwachtingen worden ingelost, dan kunnen we het model voor die categorie bevestigen. Als de verwachtingen niet worden ingelost, dan zoeken we naar verklaringen per categorie.

De eerste categorie gaat over het individuele stemgedrag van de Europarlementsleden. Op basis van het Hooghe-Marks model zouden we hier moeten zien dat centrumlinkse parlementsleden onderling een grote cohesie zullen tonen, alsook met hun Europese fractie en nationale partij op het thema werkgelegenheid en

sociaal beleid. Hetzelfde geldt voor de centrumrechts Europarlementsleden op het thema economie. Als deze verwachtingen, die we in het onderzoek zelf nog meer uitschrijven, worden ingelost dan is dit een eerste bevestiging van het Hooghe-Marks model. Ten tweede gaan we ook de algemene cohesie na van de Europese fracties op de thema's die we gekozen hebben. Hier volgt hetzelfde principe: centrumrechts zou een grote cohesie moeten tonen op het vlak van economie en monetaire integratie en centrumlinks op het vlak van sociaal beleid. We bekijken hoe vaak de nationale partijen de Europese partijlijn heeft gevolgd en hoe vaak er volgens nationale lijnen werd gestemd in plaats van langs de ideologische links-rechtsbreuklijn (zie 4) (Hooghe, Marks & Wilson, 2002).

3.2.2 Het VoteWatch project

Om te weten te komen of de links-rechtsbreuklijn rond Europese integratie ook tot uiting komt in het Europees parlement hebben we de onderzoeksvraag hierboven geoperationaliseerd. We zullen ons onderzoek voeren aan de hand van het stemgedrag van de Vlaamse Europarlementsleden in het Europees parlement. De auteurs die we hierboven besproken hebben, hebben hun data verzameld aan de hand van eigen statistisch onderzoek, of maken gebruik van Hix, Noury en Roland (2005) die een grootschalig onderzoek gevoerd hebben met de data van 1971 tot 2001. Deze kunnen echter al wat gedateerd zijn na de 'big bang' in 2004, en de hervorming van de verdragen waardoor de EU steeds meer aan belang wint. Omdat het ons aan tijd en middelen ontbreekt om een eigen statistische analyse uit te voeren gebruiken we de gegevens van op de website www.votewatch.eu.

"VoteWatch.eu is an independent organisation set up to promote better debates and greater transparency in EU decision-making by providing easy access to, and analysis of, the political decisions and activities of the European Parliament and the EU Council of Ministers. VoteWatch.eu uses the European Parliament's own attendance, voting and activity data - available through the Parliament's website - to give a full overview of MEP activities, broken down by nationality, national political party and European party grouping" (www.votewatch.eu, 2012, 12 april).

Door deze website is het, ook voor onderzoekers, makkelijker en niet meer zo tijdsrovend als voorheen om de roll-call votes van de Europese parlementsleden onder de loep te nemen. Vooral de medewerking van Simon Hix en Abdul Noury is opvallend en zeer interessant, aangezien zij veelvuldig werden vermeld in de bovenstaande literatuurstudie en zeer belangrijke auteurs en experts zijn op dit gebied. De statistische methoden werden ontwikkeld door politieke wetenschappers van de London School of Economics and Political Science (o.a. Hix) en de Universit  Libre de Bruxelles.

We kunnen er dus van uitgaan dat deze gegevens betrouwbaar en transparant zijn en voor wetenschappelijk onderzoek gebruikt kunnen worden, door de grote controle die er heerst. Het is ook een loutere verzameling van gegevens, waardoor geen opinievorming of verkeerd beeld kan ontstaan.

3.2.3 Afbakening en steekproef

De gegevens kunnen bekeken worden per individueel parlementslid, volgens de nationale partij, volgens de Europese politieke groep, volgens lidstaat en per beleidsdomein. Ook kunnen de coalitietrends worden nagegaan. We moeten rekening houden met een beperking bij het gebruiken van deze site: de gegevens lopen vanaf 2004 tot en met vandaag. Wij zullen ons focussen op de periode 2004-2009, zodat we het volledige zesde parlement in de analyse kunnen opnemen.

De analyse wordt uitgevoerd bij de Vlaamse Europarlementsleden en op drie domeinen:

- Constitutional and inter-institutional affairs/Constitutionele en inter-institutionele zaken.
- Economic and monetary affairs/Economische en monetaire zaken.
- Employment and Social affairs/Werkgelegenheid en sociale zaken.

Volgens het Hooghe-Marks model (2002) gaat de links-rechtstegenstelling enkel een rol spelen bij de Europese issues die te maken hebben met herverdelend en regulerend kapitalisme. Dit gaat over de basisvraag hoe de EU er moet uitzien: als een neoliberal project of een project dat staat voor gereguleerd kapitalisme? Daarin wordt verwacht dat centrumlinkse partijen hun steun voor Europese integratie vooral zullen uiten op de volgende thema's: '*cohesion policy*', sociaal beleid, werkgelegenheid, milieu en steun voor een 'upgrade' van het Europees parlement. Centrumrechtse partijen staan voor meer marktintegratie maar van hen wordt verwacht dat zij tegen een verdere Europese regulering zullen zijn (Hooghe, Marks & Wilson, 2002).

We hebben bovenstaande thema's gekozen op basis van deze analyse en van hun relevantie voor de links-rechtsbreuklijn. Constitutionele zaken over de inrichting van de Unie is belangrijk aan zowel de linker- als de rechterzijde. Het verschil zal hier hoogstwaarschijnlijk gemaakt worden door een extreemrechtse partij als Vlaams Belang. Economie is een klassiek thema dat voor controverse zorgt op de links-rechtsbreuklijn, en zoals hierboven aangetoond en volgens het Hooghe-Marks model, belangrijk voor de centrumrechtse fracties. Sociaal beleid is een thema dat traditioneel aan de linkse partijen toebehoort (cfr. *issue ownership*⁸). We zien dit ook terugkeren in de nationale politiek van de lidstaten.

⁸ "The theory of issue ownership finds a campaign effect when a candidate successfully frames the vote choice as a decision to be made in terms of problems facing the country that he is better able to handle than his opponent" (Petrovic, 1996, p. 826).

Deze analyse wordt uitgevoerd bij de Vlaamse Europarlementsleden.

In de periode 2004-2009 waren dit:

<u>Parlementslid</u>	<u>Nationale partij</u>	<u>Europese fractie</u>
BELET, Ivo	CD&V/N-VA	PPE-DE
BREPOELS, Frieda	CD&V/N-VA	PPE-DE
CLAEYS, Philip	Vlaams Belang	Non-attached Members
DE VITS, Mia	Sp.a/Spirit	PSE
DEHAENE, Jean-Luc	CD&V/N-VA	PPE-DE
DILLEN, Koenraad	Vlaams Belang	Non-attached Members
EL KHADRAOUI, Saïd	Sp.a/Spirit	PSE
NEYTS- UYTTEBROECK, Annemie	VLD/Vivant	ALDE/ADLE
STAES, Bart	Groen!	Greens/EFA
STERCKX, Dirk	VLD/Vivant	ALDE/ADLE
THYSSEN, Marianne	CD&V/N-VA	PPE-DE
VAN HECKE, Johan	VLD/Vivant	ALDE/ADLE
VAN LANCKER, Anne	Sp.a/Spirit	PSE
VANHECKE, Frank	Vlaams Belang	Non-attached Members

Bron: “Activities of the members of the European Parliament (2004-2009)”, geraadpleegd op 11 april 2012 op www.votewatch.eu.

In het totaal zijn er 23 Belgische parlementsleden in het Europees parlement in deze periode, waaronder 14 Vlamingen. We zien dat het Vlaamse partijlandschap, anno 2012, er ondertussen al wat anders uitziet. Het kartel CD&V/N-VA is afgesprongen in 2008. In 2007 werd het kartel VLD/Vivant opgeheven en ging men verder onder de naam Open VLD. Ook het kartel sp.a/Spirit bestaat sinds 2008 niet meer. De Vlaams Progressieven zijn een stille dood gestorven en uitgeweken naar andere partijen. In het zevende Europese parlement (2009-2014) zetelt Frieda Brepoels in een andere fractie (www.votewatch.eu, 2012, 2 mei). Zij maakt nu deel uit van de Greens/EFA. Ook Frank Vanhecke is na strubbelingen in de nationale partij Vlaams Belang overgestapt van de onafhankelijken naar de EFD-fractie (www.votewatch.eu, 2012, 2 mei). Ook de EPP-ED fractie bestaat niet meer. De subgroep van Europese democraten is afgesplitst en vormt een nieuwe fractie in het Europees parlement: de ECR. Ook de socialistische fractie is hervormd tot

S&D. We focussen ons in dit onderzoek op de periode 2004-2009. Ten eerste, uit praktische overwegingen, aangezien de Votewatch site waar we gebruik van maken, enkel de gegevens vanaf 2004 verzamelt. Ten tweede, omdat we dan de volledige periode waarin het zesde Europese parlement gezeteld heeft in beschouwing kunnen nemen. De periode 2009-2014 is op het moment van schrijven nog niet afgelopen.

Een nadeel is, dat het zeer moeilijk wordt om de U-curve van de partijen die in het Europese parlement zetelen te reconstrueren, omdat de PVDA er geen zitje heeft. De partij is op dit vlak eerder atypisch. Men wil de Europese Unie niet volledig afzweren, maar men pleit wel voor meer inspraak van de burger op het Europese niveau (PVDA, 2010). Verder concentreert deze partij zich vooral op het Vlaamse en nationale niveau en het Europese verhaal verdwijnt hier naar de achtergrond. Vlaams Belang wordt door politicologen als extreemrechts beschouwd en PVDA als uiterst links. Het wordt moeilijker om deze uitersten tegenover elkaar te zetten als één niet is aanwezig in het Europese parlement. De aanwezigheid van PVDA zou het makkelijker maken om na te gaan of die links-rechtsbreuklijn inderdaad zo inwerkt op die thema's die te maken hebben met herverdelend en regulerend kapitalisme omdat dit, het sociaaleconomische, de core business is van deze partij.

4 Onderzoek^{9 10}

We beginnen met het stemgedrag van de Vlaamse Europarlementsleden individueel te bekijken. Eerst doen we dit in het algemeen en later afzonderlijk voor de drie gekozen beleidsdomeinen. Zo kunnen we bekijken hoe de parlementsleden gestemd hebben in die verschillende domeinen die belang hebben voor de links-rechtsbreuklijn en dus voor het Hooghe-Marks model (zie 4.1). We verwachten hier te zien dat de centrumrechtse parlementsleden een hoge cohesie zullen tonen onderling maar ook met de Europese fractie en de nationale partij op het thema ‘economie en monetaire zaken’. Hetzelfde geldt voor de centrumlinkse parlementsleden, maar dan op het thema werkgelegenheid en sociale zaken. Als deze verwachtingen worden ingelost, dan kunnen we het Hooghe-Marks model bevestigen voor het stemgedrag van de individuele Vlaamse parlementsleden.

In 4.2 gaan we verder met de cijfers omtrent de cohesie in de Europese fracties. Wat hier belangrijk is, is hoe groot de cohesie is binnen een bepaalde fractie bij een thema dat belangrijk is voor de links-rechtsbreuklijn, net zoals we dat zullen analyseren bij de Europese parlementsleden. Als we het Hooghe-Marks model toepassen, verwachten we hier te zien dat de cohesie in de fractie groter zal zijn als de fractie dit een belangrijk thema vindt voor verder Europese integratie. Zoals gezegd, vinden immers centrumlinkse en centrumrechtse partijen andere thema’s belangrijk. Ook gaan we de algemene cohesie voor de Belgische Europarlementsleden na op deze thema’s. Hieruit zouden we moeten kunnen afleiden dat inderdaad volgens de links-rechtsbreuklijn gestemd wordt in plaats van volgens nationale identiteit.

In 4.3 tonen we de positie van de Europese fracties grafisch aan, om een overzicht te geven. Aangezien alle Europese fracties zullen opgenomen zijn in deze analyse, verwachten we hier een U-curve te zien.

Verder bekijken we de cohesie van de nationale partij, in hoeverre zij de Europese fractie volgt. Volgens het Hooghe-Marks model kunnen we hier verwachten dat op die thema’s waar men voor meer Europese integratie staat, vaker de Europese partijlijn zal gevolgd worden.

In 4.5 bekijken we de verhouding tussen de ideologische breuklijn en nationaliteit in de periode 2004-2009. Volgens het Hooghe-Marks model zouden we hier, op de thema’s die wij gekozen hebben, een sterk effect moeten zien van de links-rechtsbreuklijn (Hooghe, Marks & Wilson, 2002).

⁹ Soms is er een verschil in afkorting van een Europese fractie, naargelang de Franse of Engelse variant gebruikt wordt. De afkortingen die hier gebruikt worden zijn de courante afkortingen die in het VoteWatch project gebruikt worden. Zie Lijst met gebruikte afkortingen

¹⁰ De gegevens die in het onderzoek weergegeven worden hebben allemaal betrekking op de periode 2004-2009. Indien dit niet het geval is, wordt het expliciet vermeld.

Als deze verwachtingen ingelost worden, kunnen we het Hooghe-Marks model herbevestigen voor de Vlaamse Europarlementsleden in het zesde Europees parlement.

4.1 Stemgedrag van de Vlaamse Europarlementsleden

We verduidelijken eerst wat er bedoeld wordt met de verschillende categorieën in de tabel met het stemgedrag van de Vlaamse Europarlementsleden, (www.votewatch.eu, 2012, 5 april);

- Aanwezigheid: de aanwezigheid van het parlementslid in de plenaire vergaderingen.
- Loyaliteit tegenover de Europese fractie: hoe vaak een parlementslid samen stemt met de meerderheid van parlementsliden die deel uitmaken van dezelfde Europese fractie.
- Loyaliteit tegenover de nationale partij: hoe vaak stemt een parlementslid samen met de andere leden van zijn lidstaat die deel uitmaken van dezelfde politieke fractie. VoteWatch heeft het op dit punt niet over nationale partijen, maar wel over leden van het Europees parlement die deel uitmaken van dezelfde Europese fractie en dezelfde lidstaat vertegenwoordigen. In de praktijk van 2004-2009 komt dit er op neer, dat voor de Vlaamse Europarlementsleden, collega's die in dezelfde fractie zetelen ook van dezelfde nationale partij lid zijn. Voor het kartel CD&V/N-VA maken we wel een opdeling voor Frieda Brepoels.
- Loyaliteit lidstaat: hoe vaak een parlementslid samen stemt met de meerderheid van parlementsliden uit dezelfde lidstaat, over alle fracties in het Europees parlement heen dus. Over sommige categorieën bij bepaalde leden van het parlement bestaan geen cijfers. Dit komt omdat het VoteWatch project nationale delegaties pas opneemt in de analyse vanaf vijf leden. Voor Groen! en het Vlaams Belang op Vlaams niveau is dit niet het geval en zo hebben we voor deze partijen geen cijfers ter beschikking over loyaliteit naar de Europese fractie en loyaliteit naar de nationale partij toe (www.votewatch.eu, 2012, 5 april).

Wat zijn onze verwachtingen hier op basis van het Hooghe-Marks model voor het individuele stemgedrag van de Vlaamse parlementsliden?

We verwachten dat de centrumlinkse parlementsliden een sterke cohesie zullen tonen met hun Vlaamse collega's, met de Europese fractie en met de nationale partij als het gaat over sociaal beleid en werkgelegenheid. Volgens Hooghe, Marks en Wilson (2002) is hier immers een verschil merkbaar op de links-rechtsbreuklijn. Centrumlinkse partijen zullen hun steun voor integratie vooral uiten op onder andere sociaal beleid en werkgelegenheid, terwijl centrumrechtse partijen staan voor meer marktintegratie en minder regulering. We verwachten dan ook diezelfde sterke cohesie voor het economisch beleid onder de

centrumrechtse parlementsleden. We veronderstellen dat het Vlaams Belang een lage cohesie zal tonen met de andere Vlaamse parlementsleden op het constitutionele niveau, aangezien zij staan voor een andere inrichting van de EU. Na de analyse van de gegevens van VoteWatch.eu bekijken we of het Hooghe-Marks model kan bevestigd worden als het gaat over het individuele stemgedrag van de Vlaamse Europarlementsleden.

4.1.1 Algemeen

We bekijken de algemene cijfers van het Europees parlement over de hele periode 2004-2009. De Europarlementsleden zijn alfabetisch gerangschikt volgens nationale partij en bijgevolg dus ook de Europese fractie. Door deze cijfers weer te geven krijgen we een algemeen beeld van de Vlaamse Europarlementsleden.

Europarlementslid	Aanwezigheid	Loyaliteit Europese fractie	Loyaliteit nationale partij	Loyaliteit lidstaat
BELET, Ivo	92,62%	90,68%	95,16%	82,44%
BREPOELS, Frieda	97,32%	84,23%	87,98%	80,39%
DEHAENE, Jean-Luc	58,05%	93,02%	96,69%	83,87%
THYSSEN, Marianne	85,91%	93,46%	96,37%	82,84%
DE VITS, Mia	93,29%	95,25%	96,90%	85,66%
EL KHADRAOUI, Saïd	85,91%	95,15%	96,49%	85,01%
VAN LANCKER, Anne	85,59%	92,64%	94,65%	84,04%
NEYTS-UYTTEBROECK, Annemie	70,47%	96,45%	96,07%	85,36%
STERCKX, Dirk	93,29%	96,74%	96,49%	85,20%
VAN HECKE, Johan	69,13%	95,62%	95,44%	84,50%
CLAEYS, Philip	97,99%			41,05%
DILLEN, Koenraad	95,30%			42,60%
VANHECKE, Frank	84,90%			44,95%
STAES, Bart	98,32%	97,44%		66,83%

Bron: "Activities of the members of the European Parliament (2004-2009)", geraadpleegd op 11 april 2012 op www.votewatch.eu.

Wat zijn de bevindingen hier?

- De aanwezigheidscijfers zijn niet gerelateerd aan een bepaalde Europese fractie of nationale partij. De verschillen zijn individueel. Zo zien we dat Jean-Luc Dehaene (CD&V) laag scoort op aanwezigheid, terwijl Marianne Thyssen (CD&V) veel hoger scoort en zij maken deel uit van dezelfde nationale partij en dus ook dezelfde Europese fractie. Dit cijfer hangt af van de persoonlijke situatie en werksituatie van het parlementslid. Zo is geweten dat Dehaene nog veel nevenactiviteiten uitoefent naast zijn werk als parlementslid. Bart Staes (Groen!) vertoont tijdens de periode 2004-2009 de hoogste aanwezigheidsscore van de Vlaamse Europarlementsleden. De verschillen zijn echter klein.
- De loyaliteit met de Europese fractie is een interessanter cijfer om in onze analyse op te nemen. Het is opvallend dat in deze resultaten een duidelijke lijn kan getrokken worden. Bart Staes (Groen!) staat op nummer één en vertoont de grootste loyaliteit met zijn fractie Greens/EFA onder de Vlaamse parlementsleden. Hij wordt gevolgd door de leden van de ALDE/ADLE fractie. In respectievelijke volgorde zijn dit Dirk Sterckx, Annemie Neyts-Uyttebroeck en Johan Van Hecke, allemaal lid van VLD/Vivant. Zij worden gevolgd door de PSE of de socialistische fractie; Mia De Vits, Saïd El Khadraoui en Anne van Lancker, allen lid van Sp.a/Spirit. Tussen deze twee laatsten zitten Marianne Thyssen (CD&V) en Jean-Luc Dehaene (CD&V) nog gepositioneerd met respectievelijk 93,46% en 93,02% loyaliteit aan de PPE-DE. Daarna volgen nog Ivo Belet (CD&V) en als laatste hebben we Frieda Brepoels (N-VA). Na het splitsen van het kartel op nationaal niveau is zij in het huidige parlement overgestapt naar de Greens/European Free Alliance, maar ook daar ligt de score qua loyaliteit met de Europese fractie niet hoog (76,73% voor de periode van 14 juli 2009 tot 2 mei 2012). Wat we wel moeten opmerken is dat de verschillen niet uitzonderlijk groot zijn, het gaat vaak om enkele procentpunten.
- In de loyaliteit voor de nationale partij is er een minder duidelijke lijn. Frieda Brepoels (N-VA) staat opnieuw op de laatste plaats met 87,98%. Dit kunnen we verklaren door het feit dat N-VA in deze periode deel uitmaakt van het kartel met CD&V. Frieda Brepoels is de enige vertegenwoordigster van haar partij in het parlement, terwijl de analyse wel op het ondertussen afgesprongen kartel CD&V/N-VA wordt uitgevoerd. Als we de Waalse Europarlementsleden meenemen in de analyse dan valt wel op dat in de top zes, vijf parlementsleden staan van de PSE-fractie. Jean-Luc Dehaene (CD&V) komt ertussen te staan op de 4^e plaats.
- Als we kijken naar de loyaliteit van de parlementsleden met de parlementsleden uit dezelfde lidstaat, dan vallen vooral de lage scores van de leden van het Vlaams Belang op. Deze partij is dan ook een oppositiepartij in de nationale context en dit zal hoogstwaarschijnlijk nog wel even zo blijven door het cordon sanitaire. Boven het Vlaams Belang (met nog een redelijk verschil in

procentpunten) staat Bart Staes, lid van de Greens/EFA. Daarboven vinden we terug Frieda Brepoels (N-VA).

4.1.2 Constitutional and inter-institutional affairs

Europarlementslid	Aanwezigheid	Loyaliteit Europese fractie	Loyaliteit nationale partij	Loyaliteit lidstaat
BELET, Ivo	92.62 %	93.55 %	95.60 %	85.63 %
BREPOELS, Frieda	97.32 %	90.20 %	90.70 %	82.66 %
DEHAENE, Jean-Luc	58.05 %	97.14 %	98.10 %	90.16 %
THYSSEN, Marianne	85.91 %	97.46 %	98.98 %	89.57 %
DE VITS, Mia	93.29 %	93.08 %	96.41 %	86.15 %
EL KHADRAOUI, Saïd	85.91 %	93.16 %	95.95 %	85.57 %
VAN LANCKER, Anne	85.57 %	89.22 %	93.23 %	82.46 %
NEYTS-UYTTEBROECK, Annemie	70.47 %	96.47 %	95.92 %	84.78 %
STERCKX, Dirk	93.29 %	98.73 %	98.73 %	88.04 %
VAN HECKE, Johan	69.13 %	97.23 %	97.58 %	85.81 %
CLAEYS, Philip	97.99 %			26.88 %
DILLEN, Koenraad	95.30 %			28.57 %
VANHECKE, Frank	84.90 %			29.77 %
STAES, Bart	98.32 %	92.84 %		55.56 %

Bron: "Activities of the members of the European Parliament (2004-2009)", geraadpleegd op 11 april 2012 op www.votewatch.eu.

Wat zijn hier de bevindingen?

- Als we alleen kijken naar de Vlaamse Europarlementsleden dan valt niet echt een lijn te trekken als we hen opdelen qua loyaliteit naar de Europese fractie toe. Als we de analyse verbreden en alle Belgische Europarlementsleden opnemen dan stellen we vast dat de socialistische fractie eerder onderaan gegroepeerd staat. Dit zou een lichte aanwijzing kunnen zijn voor het idee dat de socialisten toch eerder voor een 'ander' Europa staan (zie 3.2.1.2). De leden van PPE-DE en ALDE/ADLE staan eerder bovenaan. Dit zegt ons dat de Europarlementsleden van de

socialistische fractie minder akkoord gaan met de meerderheid van de parlementsleden in hun fractie als het gaat over constitutionele en inter-institutionele zaken, de inrichting van de Europese Unie als zodanig. Frieda Brepoels (N-VA) en Anne Van Lancker (sp.a) stemmen van alle Vlaamse Europarlementsleden het minst coherent met de Europese fractie waar ze deel van uitmaken.

- De verschillen in cijfers over loyaliteit aan de nationale groep zijn heel klein en hier valt dan ook geen echte lijn in te trekken. We kunnen concluderen dat de Vlaamse leden van het Europees parlement over het algemeen trouw zijn aan hun nationale partij, met enkele individuele verschillen. Zoals verwacht werd uit de cijfers hierboven, staat ook hier Frieda Brepoels (N-VA) op de laatste plaats.
- Zoals verwacht, scoren de leden van het Vlaams Belang opnieuw heel laag op cohesie als we hun stemgedrag op dit thema vergelijken met dat van hun Vlaamse collega's. Ook op het nationale niveau valt hier een breuklijn te ontdekken, aangezien deze partij de splitsing van België hoog in het vaandel draagt. De partij Vlaams Belang staat dan ook niet voor de Unie zoals ze op dit moment is georganiseerd. Men wil een zelfstandig Vlaanderen binnen een intergouvernementele Europese Unie (zie 3.2.1.2). Degenen die het hoogst scoren op cohesie met de nationale partij zijn wederom de leden van ALDE/ADLE en PPE-DE. De PSE bevinden zich in het midden. Bart Staes (Groen!) staat opnieuw boven de leden van het Vlaams Belang met een score van 55,56%.

4.1.3 Economic and monetary affairs

Europarlementslid	Aanwezigheid	Loyaliteit Europese fractie	Loyaliteit nationale partij	Loyaliteit lidstaat
BELET, Ivo	92.62 %	96.32 %	97.45 %	80.74 %
BREPOELS, Frieda	97.32 %	91.09 %	92.11 %	76.84 %
DEHAENE, Jean-Luc	58.05 %	97.84 %	97.84 %	83.62 %
THYSSEN, Marianne	85.91 %	96.02 %	96.64 %	82.57 %
DE VITS, Mia	93.29 %	95.92 %	95.92 %	73.47 %
EL KHADRAOUI, Saïd	85.91 %	95.66 %	95.92 %	72.19 %
VAN LANCKER, ANNE	85.57 %	91.51 %	95.49 %	68.70 %
NEYTS-UYTTEBROECK, ANNEMIE	70.47 %	98.45 %	96.59 %	87.62 %
STERCKX, Dirk	93.29 %	97.90 %	98.80 %	89.22 %
VAN HECKE, Johan	69.13 %	95.24 %	95.63 %	88.10 %
CLAEYS, Philip	97.99 %			40.52 %
DILLEN, Koenraad	95.30 %			40.82 %
VANHECKE, Frank	84.90 %			43.18 %
STAES, Bart	98.32 %	98.78 %		60.15 %

Bron: “Activities of the members of the European Parliament (2004-2009)”, geraadpleegd op 11 april 2012 op www.votewatch.eu.

Wat zijn de bevindingen?

- Wat opvalt als we de loyaliteit naar de Europese fractie toe bekijken, is dat Bart Staes (Groen!) hier met de hoogste score onder de Vlaamse parlementsleden genoteerd staat. We ontdekken weer dezelfde trend dat de leden van PSE eerder onderaan staan, samen met Frieda Brepoels. Dit is een belangrijke bevinding voor ons onderzoek, aangezien economische en monetaire zaken typisch een thema is dat traditioneel voor verdeling zorgt rond de links-rechtsbreuklijn, zoals het Hooghe-Marks model voorspelt. We zien hier dat de leden van de linkse fractie minder akkoord gaan met de Europese partijlijn dan de leden die deel uitmaken van een rechtse fractie. Volgens het Hooghe-Marks model zal centrumrechts dan ook vooral zijn steun tonen voor verdere Europese integratie op het vlak van economie.

- Bij de loyaliteit voor de nationale partij merken we wederom dezelfde trend. De leden van ALDE/ADLE staan hoger qua loyaliteit voor hun nationale partijleden dan de leden van PSE. Als we de Waalse parlementsleden mee opnemen in de analyse dan ligt de verdeling wel wat anders en valt minder duidelijk een lijn te ontdekken. Ook hier staat Brepoels (N-VA) laatst.
- Als we het stemgedrag van de Europarlementsleden met elkaar vergelijken dan valt een duidelijke lijn te ontdekken, zelfs als we de Waalse parlementsleden mee opnemen in de analyse. De leden van het Europees parlement die het meest coherent stemmen met hun landgenoten zijn zij die deel uitmaken van de ALDE/ADLE fractie. Daarna volgen de leden van de PPE-DE, PSE, de Greens/EFA en als laatste de non-attached members. De parlementsleden staan hier in een duidelijke lijn gegroepeerd volgens de Europese fractie waar ze deel van uitmaken en centrumrechts staat bovenaan, wat ook voorspeld wordt door het Hooghe-Marks model.

4.1.4 Employment and social affairs

Europarlementslid	Aanwezigheid	Loyaliteit Europese fractie	Loyaliteit nationale partij	Loyaliteit lidstaat
BELET, Ivo	92.62 %	79.62 %	89.57 %	81.52 %
BREPOELS, Frieda	97.32 %	80.09 %	86.73 %	81.42 %
DEHAENE, Jean-Luc	58.05 %	83.93 %	96.43 %	87.50 %
THYSSEN, Marianne	85.91 %	83.02 %	88.68 %	73.11 %
DE VITS, Mia	93.29 %	90.79 %	92.54 %	79.39 %
EL KHADRAOUI, Saïd	85.91 %	95.76 %	97.03 %	80.93 %
VAN LANCKER, ANNE	85.57 %	93.90 %	95.77 %	81.22 %
NEYTS-UYTTEBROECK, ANNEMIE	70.47 %	96.41 %	96.41 %	88.62 %
STERCKX, Dirk	93.29 %	96.57 %	93.13 %	81.12 %
VAN HECKE, Johan	69.13 %	92.90 %	89.07 %	75.41 %
CLAEYS, Philip	97.99 %			46.19 %
DILLEN, Koenraad	95.30 %			47.17 %
VANHECKE, Frank	84.90 %			46.56 %
STAES, Bart	98.32 %	98.33 %		66.25 %

Bron: “Activities of the members of the European Parliament (2004-2009)”, geraadpleegd op 11 april 2012 op www.votewatch.eu.

Wat zijn de bevindingen?

- Wat hier opvalt, is dat Bart Staes opnieuw een grote cohesie toont in zijn stemgedrag op dit thema met de Greens/EFA fractie waar hij deel van uitmaakt. De Vlaamse parlementsleden die lid zijn van de ALDE/ADLE fractie in het Europees parlement, stemmen het minst samen met de andere leden van hun fractie. Dit is net zoals bij economic and monetary affairs eerder opvallend. De leden van de rechtse fractie zijn minder coherent met de Europese partijlijn op een thema dat traditioneel voor linkse partijen een centraal punt is (cfr. *issue ownership*), zoals ook voorspeld wordt door het Hooghe-Marks model.
- In de cohesie met de nationale partij op dit thema, valt niet echt een lijn te ontdekken. De parlementsleden staan wat door elkaar gerangschikt als we hun cohesiescores vergelijken. Ook zijn de verschillen behoorlijk klein. Een aantal parlementsleden scoren wel onder de 90 procent

grens. Frieda Brepoels (N-VA) vult weer de laatste plaats in. Zij toont dus het minst van alle Vlaamse parlementsleden coherentie met haar landgenoten die deel uitmaken van dezelfde Europese fractie, de leden van CD&V dus.

- Wat een terugkerend element is, in de loyaliteit naar de andere Belgische parlementsleden toe, is dat Bart Staes en de leden van het Vlaams Belang (Koenraad Dillen, Philip Claeys, Frank Vanhecke) hier weer onderaan staan en dus laag scoren op de cohesie met landgenoten.

4.1.5 Trends

Kunnen we uit de analyse van deze resultaten al enkele trends waarnemen en werden de verwachtingen die we in het begin gesteld hebben op basis van het Hooghe-Marks model ingelost?

Wat in de eerste plaats opvalt, zijn de scores van Frieda Brepoels (N-VA) en Bart Staes (Groen!). Aangezien de analyse wordt uitgevoerd op het kartel CD&V/N-VA en niet op de partijen afzonderlijk is het logisch te verklaren dat Brepoels het meest afwijkt van de nationale partijlijn en het minst coherent stemt met de leden van CD&V. Zij toont dan ook telkens een lage score op ‘loyaliteit met de nationale partij’. Ook met de Europese fractie waarvan zij deel uitmaakt vertoont ze geen grote cohesie. Dit wil zeggen dat ze niet vaak samen in één blok gestemd heeft met de meerderheid van de stemmen over een bepaald thema in haar Europese fractie. In het zevende Europese parlement zetelt ze dan ook in een andere fractie (Greens/EFA) maar ook daar vertoont ze geen grote algemene cohesie.

Verder zien we dat Bart Staes geen erg grote cohesie qua stemgedrag vertoont met zijn landgenoten, maar wel met de Europese fractie waar hij deel van uitmaakt. Omdat hij de enige afgevaardigde is van zijn partij in het Europese parlement kan de analyse niet volledig gemaakt worden. Cijfers ontbreken over de loyaliteit met zijn nationale partij, aangezien VoteWatch.eu dit pas berekent vanaf vijf parlementsleden.

We zien dat de loyaliteit bij de Vlaamse parlementsleden van sp.a/Spirit naar hun Europese fractie (PSE) niet zo hoog ligt als het gaat over economische en monetaire zaken. Dit is een opvallende bemerking die we kunnen inpassen in het Hooghe-Marks model, zoals aangehaald in Hooghe, Marks en Wilson (2002). Dit is immers een thema dat traditioneel voor een tweedeling zorgt op de links-rechtsbreuklijn. We zien hier dus wel degelijk een verschil als het gaat over deze thema's. De Europese partijlijn wordt niet blindelings gevolgd en er is controversie merkbaar. De partijen die op het nationale vlak als centrumrechts tot rechts beschouwd worden lijken hier meer akkoord te gaan met de Europese fractie (een uitzondering is er telkens voor Frieda Brepoels (N-VA)).

Op het thema werkgelegenheid en sociale zaken merken we ook dit verschil, maar in de omgekeerde richting. Hier zijn het de leden van de centrumrechtse en rechtse partijen die minder geneigd zijn om de Europese partijlijn te volgen. Dit is ook een opmerkelijke vaststelling omdat ook dit thema gekozen werd aan de hand van relevantie voor de links-rechtsbreuklijn.

Onze verwachtingen die we in het begin gesteld hebben (zie 4.1) worden dus bevestigd: centrumrechtse partijen zijn loyaal aan hun Europese fractie als het gaat over economische en monetaire zaken. Hetzelfde geldt voor de centrumlinkse partijen als het gaat over sociaal beleid en werkgelegenheid. Hierin zien we dus een eerste bevestiging van het Hooghe-Marks model: we zullen de verschillen op Europese integratie vooral zien bij die issues die te maken hebben met herverdelend en regulerend kapitalisme, dat wil zeggen met die issues die voor de partijen volgens hun ideologie het meeste aandacht verdienen en een samenwerking op Europees niveau vereisen (Hooghe, Marks & Wilson, 2002). Zoals verwacht, vertonen de Vlaams Belang leden zeer lage cohesiescores met de ander Belgische parlementsleden als het gaat over constitutionele zaken. Zij staan immers voor een ‘andere’ intergouvernementele Europese Unie.

We merken op dat de verschillen meestal klein zijn en geen grote gaten slaan tussen de verschillende Europese fracties en nationale partijen, maar toch zijn ze voldoende om verder te bekijken, verdiepen en analyseren. Het is opvallend dat de cohesie met de Europese fractie over deze thema's heen erg kan verschillen.

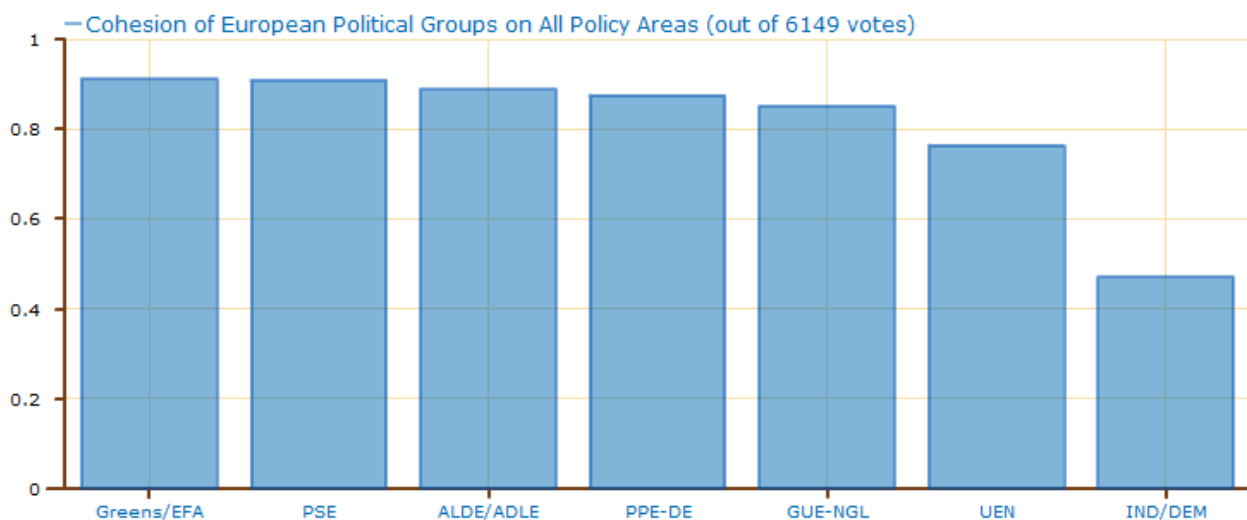
Aan de hand van het onderzoek naar de cohesiescores van de Vlaamse Europarlementsleden in de periode 2004-2009 kunnen we zeggen dat de verwachtingen die we hadden, gebaseerd op het Hooghe-Marks model zijn ingelost (Hooghe, Marks & Wilson, 2002). Het model kan op dit punt dus bevestigd worden. We zullen nu verdergaan met stap twee in ons onderzoek en analyseren of het Hooghe-Marks model ook kan toegepast worden op de algemene cohesie in de Europese fracties voor die thema's die we gekozen hebben. Wat we op dit vlak verwachten op basis van het Hooghe-Marks model, beschrijven we hieronder.

4.2 Cohesie van de Europese fracties

Het is interessant om ook de cohesie van de Europese fracties onderling te bekijken om het Hooghe-Marks model te testen (Hooghe, Marks & Wilson, 2002). We verwachten, op basis van dit model, een grote cohesie te zien bij centrumlinkse fracties als het gaat over sociaal beleid en werkgelegenheid en een grotere cohesie bij de centrumrechtse partijen als het gaat over economie. Als we een grote cohesie vaststellen wil dit zeggen dat de parlementsleden die deel uitmaken van een bepaalde fractie als één blok hebben gestemd. Aangezien we de partijen ook allemaal als pro-Europese integratie hebben gecategoriseerd, verwachten we ook dat de fracties geen sterke verschillen qua cohesie zullen vertonen op het constitutionele vlak. Vlaams Belang vormt hier een uitzondering, maar de onafhankelijken in het Europees parlement zijn niet opgenomen als fractie in onderstaande analyse. Met dit deel van het onderzoek zijn we op zoek naar een extra bevestiging of net een weerlegging van wat we hierboven in 4.1 hebben vastgesteld. Zo kunnen we nagaan of de cohesiecijfers van hierboven voor de centrumrechtse Europarlementsleden op het thema economie en monetaire zaken en voor de centrumlinkse Europarlementsleden op het thema werkgelegenheid en sociale zaken niet aan toeval te wijten zijn, maar wel degelijk systematisch zijn binnen de Europese fractie.

4.2.1 Algemeen

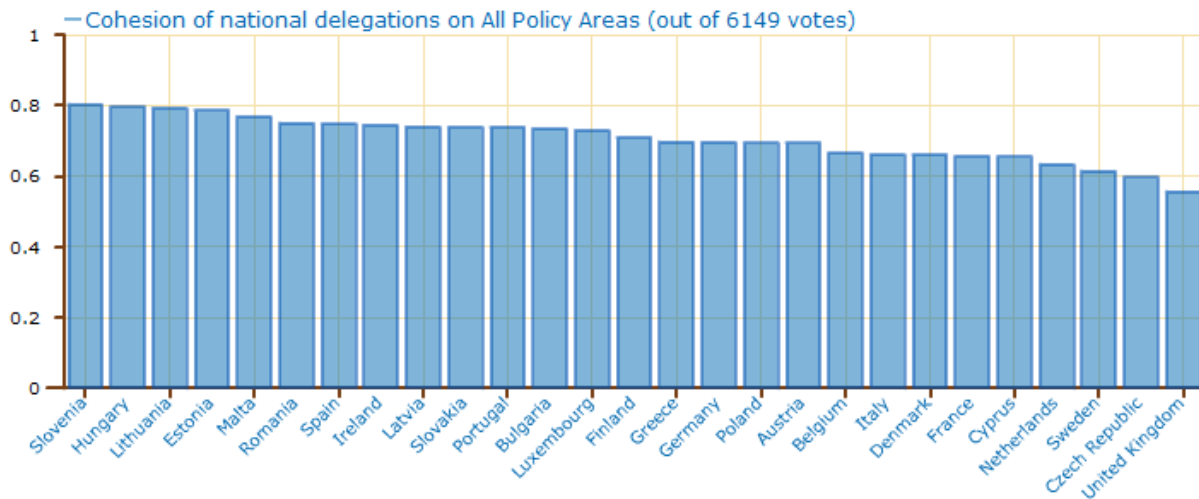
Algemene cohesie van de Europese fracties (2004-2009):

Bron: “Cohesion of European Political Groups and National Delegations by Policy Area (2004-2009)”, geraadpleegd op 12 april 2012, op www.votewatch.eu.

Deze grafiek toont aan dat tijdens de periode 2004-2009 de fractie Greens/EFA over het algemeen de grootste cohesie toont. Hoe hoger deze score ligt, hoe meer de fractie in het parlement als één blok gestemd heeft. In de drie laatste fracties die over het algemeen de minste cohesie hebben, zetelen geen Vlaamse of Belgische parlementsleden. De tweede plaats wordt ingevuld door de socialistische fractie, respectievelijk gevolgd door de liberale en christendemocratische fracties. De verschillen zijn echter klein; Het verschil tussen de Greens/EFA en PPE-DE is slechts 0,03. Over het algemeen kunnen we stellen dat de Europese fracties redelijk coherent en in één blok stemmen.

Algemene cohesie van de lidstaten (2004-2009).

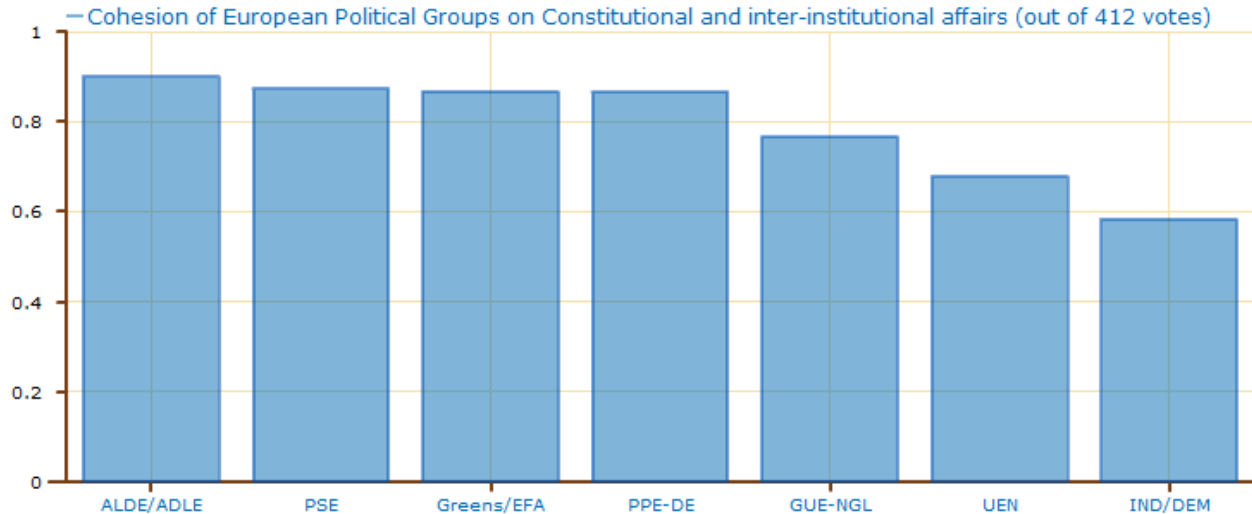

Bron: “Cohesion of European Political Groups and National Delegations by Policy Area (2004-2009)”, geraadpleegd op 12 april 2012, op www.votewatch.eu.

We merken op dat in de top van de scores, veel van de nieuwe lidstaten aanwezig zijn, die in 2004 of 2007 lid werden van de Unie. België bevindt zich eerder aan de rechterkant van de grafiek, op de 19^e plaats. Dit wijst erop dat er onderling veel verschillen bestaan tussen de Belgische Europarlementsleden. Op basis van deze gegevens kunnen we niet met honderd procent zekerheid zeggen dat deze lage cohesie te wijten is aan de links-rechtsbreuklijn. Wat een deel van de verklaring kan zijn is dat de Europarlementsleden van het Vlaams Belang en het stemgedrag van Bart Staes en Frieda Brepoels de algemene cohesie wat ‘naar beneden’ trekken. De verschillen tussen de lidstaten zijn immers klein. Dit wijst er in elk geval wel op dat de Belgische Europarlementsleden niet altijd als één blok stemmen, wat een extra bevestiging is voor het feit dat de links-rechtsbreuklijn een belangrijkere verklarende rol speelt voor het stemgedrag dan de nationale identiteit.

4.2.2 Constitutional and inter-institutional affairs

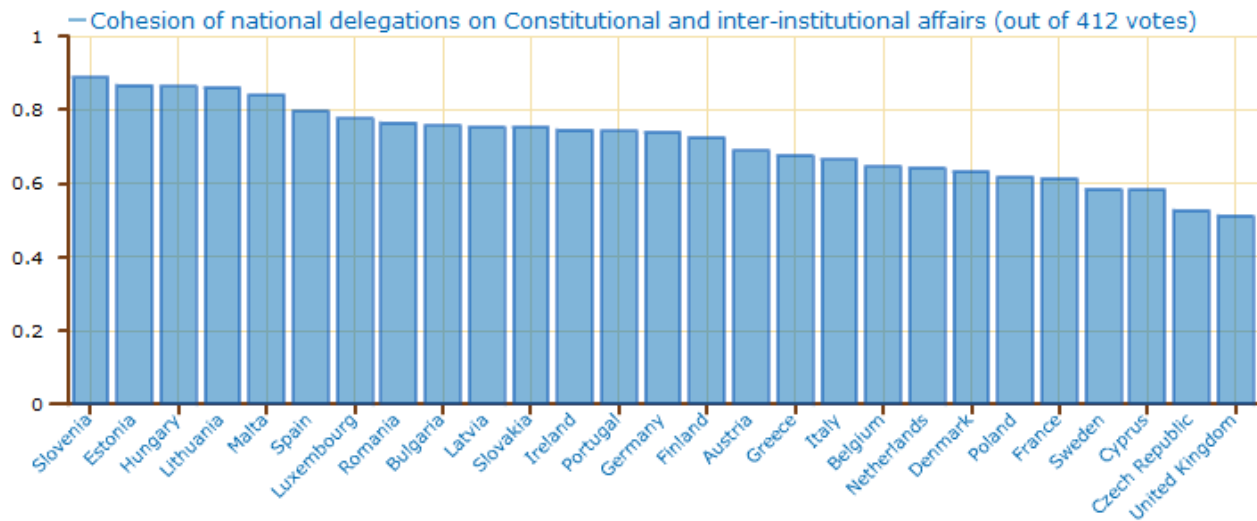
Cohesie van de Europese fracties op constitutionele en inter-institutionele zaken:

Bron: “Cohesion of European Political Groups and National Delegations by Policy Area (2004-2009)”, geraadpleegd op 12 april 2012, op www.votewatch.eu.

De cohesie is hier het grootst bij de vier fracties waar ook de Vlaamse Europarlementsleden deel van uitmaken. De verschillen tussen de fracties onderling zijn echter klein. Het verschil tussen ALDE/ADLE en de PPE-DE bijvoorbeeld, ligt slechts op 0,03. We kunnen dus besluiten dat de fracties over het algemeen een grote cohesie hebben over constitutionele en inter-institutionele zaken of over de inrichting van de Europese Unie en haar instellingen als zodanig. Als de onafhankelijke fractie ook in de analyse werd opgenomen, dan zouden we echter tot andere resultaten kunnen komen. Deze fractie zou waarschijnlijk heel uiteenlopend stemmen op dit thema, met een lage cohesie.

Cohesie van de lidstaten op constitutionele en inter-institutionele zaken:

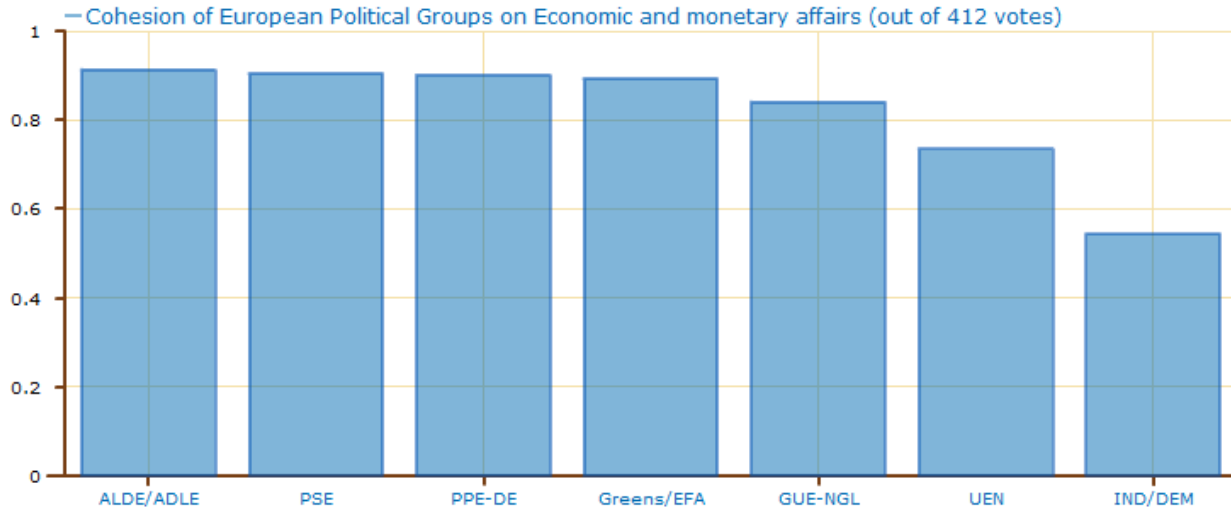

Bron: “Cohesion of European Political Groups and National Delegations by Policy Area (2004-2009)”, geraadpleegd op 12 april 2012, op www.votewatch.eu.

Ook hier bevindt België zich aan de rechterkant van de grafiek, opnieuw op de 19e plaats met een score van 0.65. Dit wijst erop dat in tegenstelling tot de Europese fracties, de Belgische parlementsleden niet erg als één blok achter bepaalde thema's staan. Dit werd ook zo vastgesteld in de verschillende onderzoeken, zoals hierboven beschreven, van Hix (2005, 2009) en zijn medewerkers.

4.2.3 Economic and monetary affairs

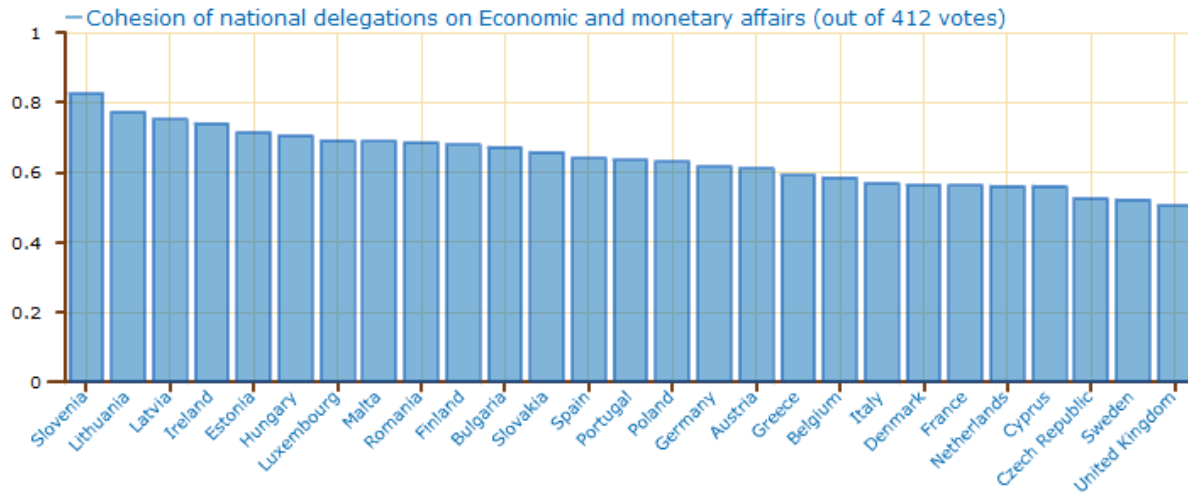
Cohesie van de Europese fracties op economie en monetaire zaken:

Bron: “Cohesion of European Political Groups and National Delegations by Policy Area (2004-2009)”, geraadpleegd op 12 april 2012, op www.votewatch.eu.

Als we het thema economische en monetaire zaken bekijken, dan merken we ongeveer dezelfde volgorde als bij constitutionele en inter-institutionele zaken. Alleen de Greens/EFA en PPE-DE wisselen van plaats. De bevindingen lopen dus ongeveer gelijk. Deze figuur bevestigt onze verwachtingen: de centrumrechtse fractie toont hier de grootste cohesie op het thema dat voor haar het belangrijkste is: economie en monetaire zaken. Het verschil met de centrumlinkse fractie is echter niet erg groot. Deze cijfers wijzen erop dat de liberale fractie het meest als één blok stemt als het gaat over economie en monetaire zaken.

Cohesie van de lidstaten op economie en monetaire zaken:

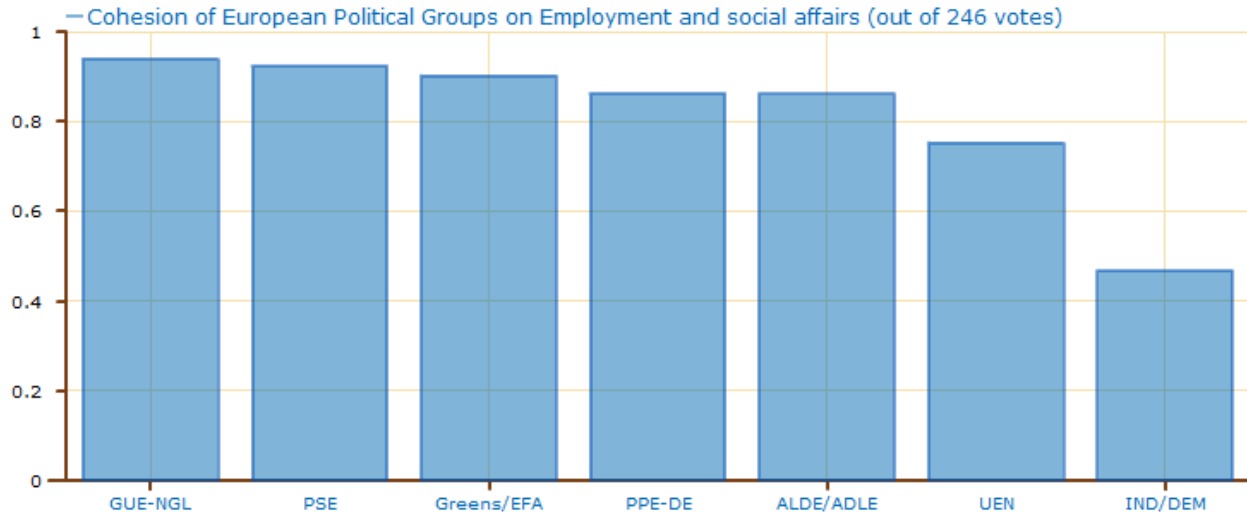

Bron: “Cohesion of European Political Groups and National Delegations by Policy Area (2004-2009)”, geraadpleegd op 12 april 2012, op www.votewatch.eu.

Opnieuw is de cohesie van de Belgische parlementsleden op dit thema niet erg groot. Door bovenstaande analyse kunnen we al met meer zekerheid zeggen dat dit te wijten zou kunnen zijn aan de links-rechtsbreuklijn, zoals Hooghe, Marks en Wilson (2002) hun model voorstelden. De links-rechtstegenstelling gaat alleen een rol spelen bij het positioneren van de partijen op Europese issues die te maken hebben met herverdelend en regulerend kapitalisme.

4.2.4 Employment and social affairs

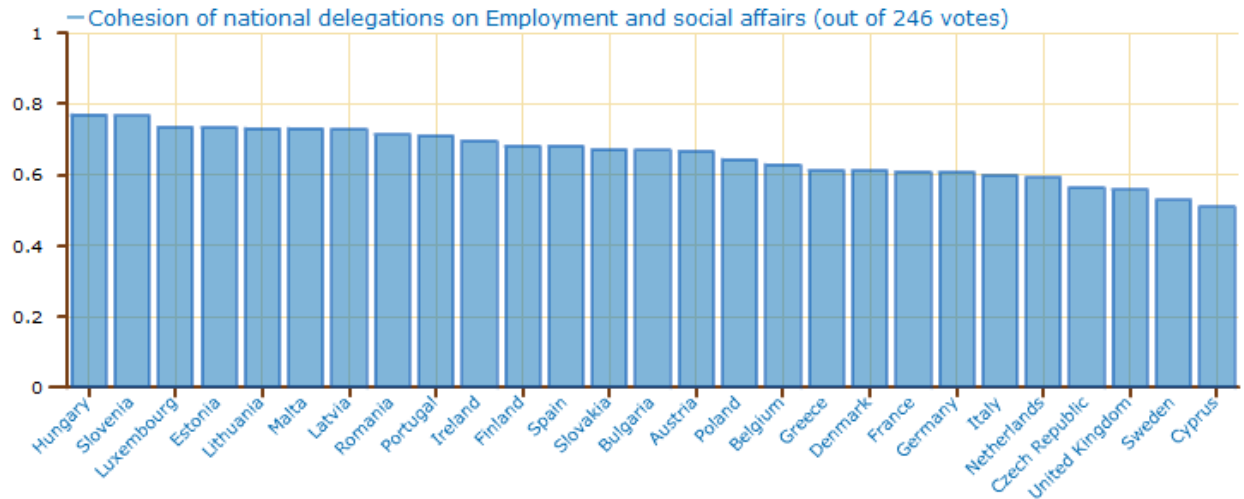
Cohesie van de Europese fracties op werkgelegenheid en sociale zaken:

Bron: “Cohesion of European Political Groups and National Delegations by Policy Area (2004-2009)”, geraadpleegd op 12 april 2012, op www.votewatch.eu.

Bij het beleidsdomein werkgelegenheid en sociale zaken, zien we wel een opvallende verschuiving. De fractie die dit thema traditioneel hoog in het vaandel draagt, komt hier op de tweede plaats te staan qua cohesie. Dit wil zeggen dat op deze thema's vaak als één blok gestemd wordt binnen de PSE. In de fractie die op de eerste plaats staat, zitten geen Vlaamse of Belgische parlementsleden van 2004 tot 2009. GUE-NGL, waar onder andere de 'communistische' partij van Nederland en Frankrijk lid van zijn, staat voor 'European United Left/Nordic Green Left (www.guengl.eu, 2012, 3 mei). Een fractie, die we op een links-rechtscontiuüm van Europese fracties, nog voor (of links van) de PSE kunnen plaatsen. Hier zien we dat het Hooghe-Marks model (2002) duidelijk een rol speelt. Werkgelegenheid en sociale zaken is traditioneel een thema dat aan linkse partijen toebehoort (*issue ownership*), aangezien centrumlinks volgens het Hooghe-Marks model, dit een belangrijk thema vindt om verdere Europese integratie te promoten. Het ligt dus in de lijn van de verwachtingen uit ons literatuuronderzoek en het Hooghe-Marks model dat deze twee linkse fracties het meest als één blok stemmen. Ook voor de Greens/EFA is dit een belangrijk programmapunt. De twee fracties die als eurosceptisch beschouwd worden staan onderaan in de rangschikking. Ook de liberale fractie bevindt zich meer aan de rechterkant van de grafiek, op gelijke hoogte met de PPE-DE. In het onderzoek van Noury (1999) en McElroy en Benoit (2007) worden deze bevindingen ook bevestigd.

Cohesie van de lidstaten op werkgelegenheid en sociale zaken:

Bron: “Cohesion of European Political Groups and National Delegations by Policy Area (2004-2009)”, geraadpleegd op 12 april 2012, op www.votewatch.eu.

België is hier qua cohesie één plaats opgeschoven in vergelijking met de vorige beleidsdomeinen. In absolute cijfers is dit verschil echter klein en de score ligt hier zelfs hoger dan bij economische en monetaire zaken.

4.2.5 Trends

Wat opvallend was in het eerste deel van ons onderzoek, de analyse van het individueel stemgedrag van de Europarlementsleden, kan voor een deel verklaard worden door dit tweede deel. Het feit dat Bart Staes (Groen!) een grote cohesie toont met zijn Europese fractie (Greens/EFA) kan te wijten zijn aan de cultuur die binnen deze fractie heerst. Als we de cijfers van de algemene fractiecohesie in het zesde Europese parlement naast elkaar leggen dan zien we dat deze fractie er als beste uitkomt qua cohesie.

We merken dat de cohesie onder de Belgische Europarlementsleden niet erg groot is. De nieuwe Oost-Europese en Baltische staten vertonen op dit vlak een grotere cohesie. Tussen de parlementsleden onderling zijn dus heel wat verschillen. We kunnen hier geen zekerheid over geven, maar de links-rechtsbreuklijn kan verklarend werken voor dit fenomeen. Zo zou het kunnen dat, door de geschiedenis, in de Oost-Europese staten de links-rechtsbreuklijn niet zo stevig ingebed zit in de maatschappij en in de politiek als in de West-Europese staten. Dit zou een suggestie kunnen zijn voor verder onderzoek.

Op het constitutionele vlak toont de liberale fractie de grootste cohesie, gevolgd door de socialisten en een gedeelde derde plaats voor de groenen en christendemocraten. Ook bij economische en monetaire zaken zien we grotendeels dezelfde verdeling.

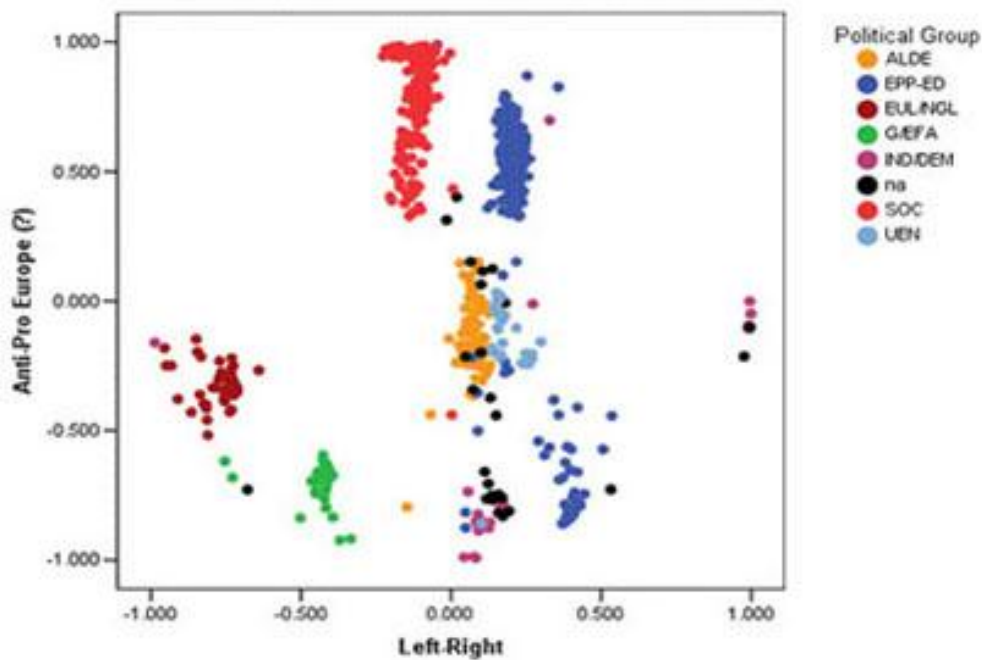
Wat opvalt bij werkgelegenheid en sociale zaken is dat de GUE-NGL fractie hier plots naar de eerste plaats springt qua cohesie terwijl zij op de andere geanalyseerde thema's vaak de op twee na laatste plaats invullen. Deze fractie staat nog meer aan de linkerkant van het ideologische spectrum dan de socialistische fractie. Enkele communistische partijen zijn lid. Er zetelen geen parlementsleden van de Belgische nationaliteit. De fractie verzet zich tegen het supranationale en neoliberale karakter van de Europese Unie (www.guengl.eu, 2012, 3 mei). Dit gaat fundamenteel over de basis van de EU en hoe die eruit moet zien: een liberaal project of een project van gereguleerd kapitalisme.

Onze verwachtingen volgens het Hooghe-Marks model, zoals hierboven geformuleerd aan het begin van punt 4.2 worden opnieuw bevestigd. Als het gaat over economie en monetaire zaken, dan vertoont de liberale of centrumrechtse fractie de hoogste cohesie onder de Europese fracties onderling. Wat we wel moeten opmerken is dat het verschil hier echter klein is met PSE, de centrumlinkse fractie. Hier moeten we dus wat nuanceren. Het Hooghe-Marks model is opvallender op het domein van werkgelegenheid en sociale zaken. Daar zien we dat de drie linkse fracties bovenaan staan qua cohesie. GUE-NGL springt hier plots, bijna uit het niets, naar de eerste plaats. De liberale fractie staat op de twee na laatste plaats. Zo zien we dus dat het issue van sociaal beleid erg belangrijk is voor de linkse en centrumlinkse fracties. Wat onze verwachtingen op het constitutioneel vlak betreft, zijn er ook geen verrassingen. De fracties waar Vlaamse parlementsleden in zetelen vertonen geen grote verschillen (Hooghe, Marks & Wilson, 2002).

Uit de cohesiecijfers van de lidstaten kunnen we niet veel afleiden, maar wat opvallend is, is dat de cohesie onder de Vlaamse parlementsleden onderling niet erg groot is. Aangezien men hier met gemiddeldes werkt, zou dit kunnen te wijten zijn aan de lage cohesiescores van de Vlaams Belang leden of van Bart Staes en Frieda Brepoels. Ook het feit dat de nationale politiek verdeeld is langs deze links-rechtsbreuklijn speelt een rol. Zekerheid hierover hebben we echter niet.

Dit deel van het onderzoek vormt een extra bevestiging van wat we hierboven in 4.1 hebben vastgesteld. De cohesie van centrumlinkse en centrumrechtse fracties is in een rangschikking hoger op die thema's die zij belangrijk vinden voor Europese integratie. Zoals het Hooghe-Marks model voerpelt is dit voor de centrumlinkse fracties onder andere op het vlak van sociaal beleid en voor de centrumrechtse fracties op het thema van economie (Hooghe, Marks & Wilson, 2002).

4.3 De positie van de Europese fracties in het links-rechtscontinuüm

Bron: “Frequencies of Political Coalitions in the European Parliament”, geraadpleegd op 14 april 2012 op www.votewatch.eu.

Dit is een belangrijke figuur die de conclusie van ons literatuuronderzoek bevestigt en ook samenvattend al de bevindingen van ons eigen onderzoek over het Hooghe-Marks model weergeeft. Elk individueel stipje is een parlements lid en de kleuren geven hun lidmaatschap van een bepaalde Europese politieke groep aan. De resultaten hebben betrekking op de periode 2004-2009 en tonen aan dat parlementsleden stemmen volgens de ideologische lijnen die door de Europese fractie zijn uitgezet en minder op basis van nationale identiteit. Dit geeft ons bevestiging dat we de termen centrumlinks en centrumrechts, zoals in het Hooghe-Marks model, mogen gebruiken (Hooghe, Marks & Wilson, 2002). De fracties staan hier allemaal in het centrum, alleen voor Greens/EFA zou men een uitzondering kunnen vaststellen, zoals hierboven uitgelegd. Dit toont opnieuw aan dat ideologie en de links-rechtsbreuklijn een belangrijkere rol spelen dan nationale identiteit. Hieruit kunnen we concluderen dat de links-rechtsbreuklijn wel degelijk aanwezig is in het Europees parlement. Deze breuklijn is een belangrijke verklarende factor voor het stemgedrag van Europarlementsleden en dit geldt ook voor de Belgische en Vlaamse parlementsleden. Vooral aan de hand van de thema's economie en werkgelegenheid en sociale zaken kunnen we dit goed aantonen. Daar zien we, dat zoals voorspeld volgens het Hooghe-Marks model, de de links-rechtsbreuklijn heel duidelijk tot uiting komt door het 'issue ownership' van de centrumlinkse en centrumrechtse fracties op deze thema's

in het Europees parlement. Onze eigen verwachtingen worden dus bevestigd in het bovenstaande onderzoek en in deze figuur.

We zien dat de EPP-ED fractie bestaat uit twee clusters. Het deeltje dat het dichtst aanleunt bij ‘Anti-Europe’ is het deel van deze fractie dat zich in 2009 afgescheiden heeft en nu een nieuwe fractie vormt in het Europees parlement: de ECR.

De U-curve zoals in het onderzoek van Hooghe, Marks en Wilson (2002) bestaat dus ook in het Europees parlement in de periode van 2004 tot 2009. Het is moeilijk om voor de Vlaamse partijen een U-curve op te stellen aangezien de PVDA niet zetelt in het Europees Parlement. Omdat we ook niet over de statistische mogelijkheden beschikken om zo’n U-curve correct op te stellen, zullen we dit deel van het onderzoek van Hooghe, Marks en Wilson (2002) in deze verhandeling niet repliceren. Wat we wel verwachten is dat de U-curve zeer duidelijk naar voor zal komen op de thema’s die we geanalyseerd hebben en dan vooral op economie en sociaal beleid. Aangezien in deze grafiek de Europese fracties zijn opgenomen en niet de nationale partijen is het moeilijk om Vlaams Belang hier een plaatsje te geven. De onafhankelijken bevinden zich hier centraal op de links-rechtsas.

Deze figuur toont dus aan, zoals werd voorspeld door het Hooghe-Marks model dat de ideologische breuklijn een belangrijke rol speelt in het Europees parlement (Hooghe, Marks, Wilson, 2002). De parlementsleden stemmen in clusters en zijn in de figuur gegroepeerd volgens Europese fractie. Wat opvalt, is dat de parlementsleden zich ongeveer allemaal op hetzelfde punt bevinden op de links-rechtsas, maar dat de spreiding langs de as van Europese integratie groter is. Het Hooghe-Marks model zal verklaren dat het effect van pro- of contra-Europese integratie het sterkst zal zijn op het vlak van die thema’s die te maken hebben met herverdelend en regulerend kapitalisme. Zoals we al verschillende keren gezegd hebben: voor centrumlinks zal dit zijn op die thema’s die te maken hebben met onder andere werkgelegenheid en sociaal beleid, maar ook milieu, steun voor een sterker Europees parlement en een coherent beleid. Bij centrumrechts gaat het vooral over economie en het neoliberale project dat de Europese Unie moet zijn/worden.

Deze figuur vormt een bevestiging voor het feit dat het Hooghe-Marks model relevant is om toe te passen in het Europees parlement. Aangezien de figuur het over de fracties in het algemeen heeft, zou het voor verder onderzoek interessant zijn om de Vlaamse parlementsleden te isoleren en grafisch weer te geven op de thema’s die we gekozen hebben om te analyseren in deze verhandeling.

4.4 Cohesie nationale partij – Europese fractie

Om een volledig beeld te schetsen en het Hooghe-Marks model (Hooghe, Marks & Wilson, 2002) te kunnen toepassen integreren we ook de gegevens in verband met de nationale partij. Deze cijfers geven weer hoe vaak de nationale partij de politieke lijn van de fractie waartoe ze behoort gevolgd heeft in de periode 2004-2009. Onder nationale groep verstaat men hier een groep die uit vijf of meer parlementsleden bestaat van dezelfde nationale partij of andere partijen. Hierdoor komt het dat Bart Staes (Groen! en Greens/EFA) niet in de analyse is opgenomen, net zoals de onafhankelijken. Bij ons zijn alle Vlaamse parlementsleden die deel uit maken van een Europese fractie, lid van dezelfde nationale partij, CD&V en N-VA nog als één beschouwend. De gegevens hieronder hebben betrekking op de Belgische situatie, niet enkel op de Vlaamse, daarom geven we hieronder de Belgische partijen weer die tot een bepaalde fractie behoren, voor de volledigheid van de analyse.

PPE-DE: CD&V/N-VA, CDh, CSP

ALDE/ADLE: MR, VLD/Vivant, Open VLD

PSE: PS, Sp.a/Spirit

We verwachten hier te zien dat de nationale partij een sterke cohesie zal tonen met de Europese fractie op de punten die voor de partij belangrijk zijn in haar visie over Europese integratie. Concreet toegepast, om de link te leggen met het Hooghe-Marks model en op basis van de cijfers die we hierboven geanalyseerd hebben (zie 4.1), betekent dit dat de centrumlinkse partijen een grote cohesie zullen tonen met de Europese fractie als het gaat over sociaal beleid en werkgelegenheid en de centrumrechtse partijen zullen een grote cohesie tonen met de Europese fractie als het gaat over economie (Hooghe, Marks & Wilson, 2002). Aangezien Vlaams Belang niet is opgenomen in dit deel van de analyse, verwachten we geen grote verschillen op het constitutionele vlak. We willen controleren of dit klopt, om het antwoord op de onderzoeksvraag zo precies mogelijk weer te geven.

Beleidsdomein ↓	Europese fractie →	PPE-DE	ALDE/ADLE	PSE
Algemeen		94,08%	96,72%	95,79%
Constitutional and inter-institutional affairs		97.82%	99.03%	92.72%
Economic & monetary affairs		97.57%	94.89%	93.45%
Employment & social affairs		87.80%	91.87%	94.72%

Bron: “National Parties Statistics”, geraadpleegd op 30 april 2012 op www.votewatch.eu en “Belgium”, geraadpleegd op 7 mei 2012 op www.votewatch.eu.

Worden deze verwachtingen bevestigd? Als we naar de Europese christendemocratische fractie kijken valt het meteen op dat de Belgische partijen van mening verschillen op het vlak van werkgelegenheid en sociale zaken. Er is een grote cohesie met de Europese fractie op het constitutioneel en economisch vlak, waardoor het percentueel verschil van ongeveer tien procent met deze domeinen erg opvalt. De socialistische partij sluit op het vlak van werkgelegenheid en sociale zaken haar standpunten wel grotendeels aan bij de Europese partijlijn, net zoals de liberale partij dat doet op het vlak van economie. Het percentage is bijna hetzelfde. De cohesie is telkens iets kleiner als het bij de socialistische partij over economie gaat of bij de liberale partij over sociaal beleid. De verschillen zijn echter niet noemenswaardig groot. Vooral CD&V en VLD/Vivant tonen ook een grote cohesie met de Europese fractie als het gaat over constitutionele zaken. Voor sp.a/spirit blijft dit cijfer ook hoog, maar toch iets minder in vergelijking met de andere Vlaamse partijen. Hieruit kan blijken dat de sp.a/spirit nog altijd grote steun uit voor Europese integratie (en dan vooral op de thema’s die volgens Hooghe, Marks en Wilson (2002) belangrijk zijn voor deze partij: milieu, sociaal beleid, een sterker Europees parlement, werkgelegenheid), maar dat zij toch eerder pleiten voor een ‘ander’ Europa. We kunnen hier echter niet met zekerheid uitspraken over doen.

Uit deze analyse blijkt dat de verwachtingen zijn ingelost, maar dat de verschillen tussen de partijen niet erg groot zijn en dat we hier dus genuanceerd uitspraken moeten doen en geen harde conclusies kunnen trekken. Het Hooghe-Marks model wordt op deze punten niet extra bevestigd, maar ook niet verworpen. De nationale partijen volgen wel degelijk de Europese partijlijn, maar er is geen noemenswaardig verschil tussen de centrumlinkse of centrumrechtse partijen op die thema’s die volgens het Hooghe-Marks model voor deze groepen belangrijk zijn (Hooghe, Marks & Wilson, 2002).

4.5 Ideologie versus nationale identiteit

Deze cijfers geven het aantal situaties weer waarin parlementsleden eerder langs de nationale in plaats van de ideologische links-rechtslijn gestemd hebben. Dit geldt voor situaties waarin alle nationale partijen van een lidstaat op dezelfde manier stemmen en ten minste één van de nationale partijen tegen de Europese fractie in gestemd heeft. We bekijken deze cijfers vooral in het licht van ons literatuuronderzoek omdat we hierin bevestiging kunnen vinden voor de uitspraken van Noury (1999), Hix en Noury (2009) en McElroy en Benoit (2007) en omdat hier ook de cijfers van het Vlaams Belang meegerekend zijn. We verwachten hier dus, op basis van dit literatuuronderzoek dat we lage cijfers zullen vinden volgens het stemmen naar nationale identiteit toe. Dit is ook belangrijk om te bekijken volgens het Hooghe-Marks model dat we willen toepassen, aangezien stemmen volgens ideologie (de links-rechtsbreuklijn) de core business is van dit onderzoek en vormt een laatste bevestiging in de bevindingen van bovenstaand onderzoek.

Beleidsdomein	Aantal stemmen volgens nationale lijn	
Algemeen	304/6149	4,94%
Constitutional and inter-institutional affairs	3/6149	0,05%
Economic and monetary affairs	12/6149	0,20%
Employment and social affairs	25/6149	0,41%

Bron: “National Alignments”, geraadpleegd op 5 mei 2012 op www.votewatch.eu.

Worden de verwachtingen aan de hand van deze gegevens ingelost? Deze cijfers geven ons inderdaad nog een bevestiging van de bevindingen in ons literatuuronderzoek (Noury, 1999, Hix & Noury, 2009, McElroy & Benoit, 2007). De scores voor het stemmen volgens nationale identiteit liggen opmerkelijk laag. Hieruit volgt dat de parlementsleden ook in het zesde Europese parlement vooral volgens de ideologische in plaats van de nationale lijn gestemd hebben. Dit is het centrale punt waar het onderzoek van Hooghe, Marks en Wilson (2002) en het Hooghe-Marks model om draait. We kunnen aan de hand hiervan dus met zekerheid stellen dat het relevant is om dit model opnieuw toe te passen, aangezien de ideologische lijn belangrijker is dan nationale identiteit voor het verklaren van het stemgedrag van de Europarlementsleden.

Sociaal beleid heeft een iets hogere score waar volgens de nationale lijn gestemd werd. We hebben hierboven al opgemerkt dat sociaal beleid een iets gevoeliger thema is onder de Vlaamse parlementsleden, waar het effect van de links-rechtsbreuklijn zeer duidelijk is. Dit gaat immers fundamenteel over de vraag of de EU een neoliberale project moet zijn of een project van gereguleerd kapitalisme, en dus ook fundamenteel over het Hooghe-Marks model (Hooghe, Marks & Wilson, 2002).

4.6 Het Hooghe-Marks model herbekeken?

Kunnen we op basis van de bevindingen in ons eigen onderzoek stellen dat er doorheen de tijd veranderingen zijn gebeurd waardoor het model niet meer klopt of aangepast moet worden? Het antwoord op deze vraag is duidelijk 'neen'.

De voorwaarden die we gesteld hebben om de herbevestiging van het Hooghe-Marks model te kunnen aantonen zijn voldaan. Dit wil zeggen dat de verwachtingen die we aan het begin van ons onderzoek gesteld hebben op basis van het Hooghe-Marks model zijn ingelost (Hooghe, Marks & Wilson, 2002).

- Als het gaat over constitutionele en inter-institutionele zaken dan zijn er geen grote verschillen tussen de Vlaamse Europarlementsleden merkbaar. Niet qua loyaliteit met de Europese fractie, qua loyaliteit met de nationale partij, of qua loyaliteit met het totaal aantal Belgische parlementsleden. De enige uitzonderingen hierop zijn de leden van het Vlaams Belang. Zij staan immers voor een 'ander', intergouvernementeel Europa en vertonen dan ook erg lage cohesiescores met de andere Belgische parlementsleden, zoals we hadden gesteld in onze verwachtingen. Op dit thema wordt ook heel erg weinig volgens de nationale lijn gestemd, wat wil zeggen dat de ideologie van parlementsleden een grote verklarende factor is voor hun stemgedrag over constitutionele zaken.
- We verwachtten dat de centrumrechtse parlementsleden een grote cohesie zouden tonen op het vlak van economie en monetaire zaken met de Europese fractie en de nationale partij en hier als één blok zouden stemmen, omdat dit voor hen een belangrijk thema is in hun visie van het concept 'Europese integratie'. Daarom ook dat we de interpretatie van Hooghe, Marks en Wilson (2002) zijn blijven volgen en het concept pro- of contra-Europese integratie opgedeeld hebben aan de hand van beleidsdomeinen, aangezien centrumlinkse en centrumrechtse partijen zich focussen op andere thema's. Ook deze verwachtingen werden ingelost. De leden van de PSE staan hier onderaan als het gaat over loyaliteit naar de Europese fractie en loyaliteit naar de nationale partij toe. De liberale fractie in het Europees parlement (ALDE/ADLE) staat hier ook bovenaan qua cohesie op dit thema, wat wil zeggen dat deze fractie het vaakst als één blok gestemd heeft in het Europees parlement over economie en monetaire zaken. We moeten opmerken dat de verschillen minder duidelijk zijn voor de PPE-DE fractie, die we ook als centrumrechts beschouwen. We kunnen dit verklaren door het feit dat het thema van economie op de links-rechtsbreuklijn traditioneel toebehoort aan de liberalen, wat ook weer bevestiging vindt in het Hooghe-Marks model.

- Van de centrumlinkse parlementsleden verwachtten we dat ze een grote cohesie tonen met de Europese fractie en de nationale partij als het gaat over werkgelegenheid en sociale zaken en ook deze verwachtingen worden bevestigd. Hier zijn de verschillen zelfs nog iets duidelijker dan bij het thema economie. De socialistische fractie in het Europees parlement heeft zich de kwestie van sociaal beleid in de Europese Unie toegeëigend. Opvallend is dat de GUE-NGL fractie een zeer hoge cohesie toont op dit vlak en dus het vaakst als één blok gestemd heeft over sociaal beleid. Hier zetelen echter geen Vlaamse Europarlementsleden. Bart Staes (Groen!) vertoont op de geanalyseerde thema's eerder een lage cohesie met zijn Belgische collega's maar heeft telkens wel een hoge cohesiescore als het gaat over loyaliteit met zijn eigen Europese fractie (Greens-EFA). Sociaal beleid blijft een gevoelig thema als het gaat over Europese integratie, niet enkel in Vlaanderen of België. Het gaat hier fundamenteel over het project waar de Europese Unie voor staat. Is het een neoliberaal economisch project of is het omvattender dan dat? Dit leiden we af uit het feit dat, vergeleken met de andere twee beleidsdomeinen die we onderzocht hebben, hier iets meer gevallen zijn van situaties waar parlementsleden langs de nationale lijn gestemd hebben, in plaats van de ideologische lijn. De verschillen zijn echter klein. De bevindingen werden inderdaad bevestigd voor de socialistische fractie en de socialistische Vlaamse partij, maar voor Groen! waren de verschillen minder duidelijk.
- Het Hooghe-Marks model lijkt iets effectiever te zijn als het gaat over werkgelegenheid en sociaal beleid. Omdat we geen statistiek gebruiken in deze verhandeling is het moeilijk om aan te tonen met significantietoetsen, maar uit de cohesie van de Europese fracties leiden we af dat over het algemeen er een groter verschil gevonden wordt in stemgedrag als het gaat over sociaal beleid en werkgelegenheid en dat het effect van het Hooghe-Marks model hier iets duidelijker is (Hooghe, Marks & Wilson, 2002).

5 Besluit en discussie

Zoals we in de inleiding gesteld hebben, verwachtten we niet dat er grote aanpassingen zouden gebeuren aan het Hooghe-Marks model. Dit is dan ook niet het geval. Wel kunnen we kleine nuances aanbrengen door middel van ons eigen onderzoek. Uit het literatuuronderzoek, en ook ons eigen onderzoek, kwam naar voor dat de ideologische links-rechtsbreuklijn een belangrijkere verklarende rol speelt voor het stemgedrag van de Europarlementsleden dan de nationale identiteit. Het Hooghe-Marks model komt duidelijk naar voor als we het individueel stemgedrag van de Vlaamse parlementsleden naast elkaar leggen. We bekeken ook de cohesie van de Europese fracties, en als we de resultaten samen leggen met het stemgedrag van de parlementsleden afzonderlijk, dan leiden we hieruit af dat het effect van het Hooghe-Marks model iets sterker lijkt als het gaat over werkgelegenheid en sociaal beleid. We zouden dit kunnen verklaren aan de hand van het feit dat de Europese Unie tot nu toe vooral uitgebouwd is als een neoliberale project en dat de centrumrechtse partijen en fracties dus wel grotendeels aan hun trekken kwamen en programmapunten zagen ingevuld. Dit kunnen we echter niet helemaal bevestigen. Centrumlinkse fracties en partijen hebben zich het thema ‘sociaal beleid’ sterk toegeëigend. Vandaag de dag, zeker ook na de Eurocrisis, lijken zijn ook voor een ‘ander’ Europa te staan, waar er meer aandacht is voor sociaal beleid. Het Hooghe-Marks model wordt dus bevestigd: het issue van Europese integratie speelt vooral op het vlak van herverdelend en regulerend kapitalisme en gaat eigenlijk over de fundamentele vraag voor welk soort project de EU moet staan. Centrumrechtse partijen zullen bij Europese integratie vooral hun steun tonen op het vlak van economie en minder regulering en centrumlinkse fracties en partijen zullen dit doen op het vlak van milieu, steun voor een sterker Europees parlement, een coherent beleid, werkgelegenheid en sociaal beleid. We merken op dat het Hooghe-Marks model specifiek toepasbaar is op de socialistische en liberale fractie. Voor de fractie PPE-DE en Greens/EFA waren de verschillen minder duidelijk merkbaar. Dit zou aanleiding kunnen zijn om te stellen dat het Hooghe-Marks model enkel kan toegepast worden op fracties en partijen die zich expliciet als ‘liberaal’ of ‘socialistisch’ profileren en dus de klassieke links-rechtsbreuklijn hanteren. Hierover kan verder onderzoek duidelijkheid verschaffen (Hooghe, Marks & Wilson, 2002).

Wat we minder hebben kunnen onderzoeken in deze verhandeling zijn de standpunten van de extremen. We hebben het Vlaams Belang ook als pro-Europese integratie gecategoriseerd. Het zou interessant zijn voor de reconstructie van de U-curve als de PVDA ook een zijte zou hebben in het Europees parlement, om de cohesiescores te vergelijken met de andere Vlaamse Europarlementsleden.

Wat we niet mogen vergeten te vermelden en een element kan zijn voor kritiek, is dat we deze analyse enkel hebben uitgevoerd op de roll-call votes. De stemmen die we geanalyseerd hebben zijn dus niet de

enige stemresultaten in het Europees parlement. Net omdat hier geregistreerd wordt hoe de parlementsleden stemmen, kunnen ze hierdoor beïnvloed worden.

Een suggestie voor verder onderzoek kan zijn om deze analyse in het licht van de Eurocrisis nog eens over te doen, of comparatief te werken en een vergelijking te maken tussen het zesde en zevende Europese parlement. Het Vlaamse partijlandschap is ondertussen veranderd en mede door de Eurocrisis lijkt de permissieve consensus die altijd in de Belgische politiek en publiek opinie geheerst heeft, nu wat om te slaan.

Wat we wel kunnen zeggen is dat het interessant zou zijn om hier opnieuw het Hooghe-Marks model toe te passen, aangezien hier gebleken is dat het nog altijd klopt (Hooghe, Marks & Wilson, 2002).

Literatuuroverzicht

Beyers, J. & Bursens, P. (2006). *Europa is geen buitenland: over de relatie tussen het federale België en de Europese Unie*. Leuven: Acco.

Blomme, W. (2006). De massa in beweging. In C. Devos (Ed.), *De Kleermakers en de Keizer: Inleiding tot Politiek en Politieke Wetenschappen* (pp. 191-245). Gent: Academia Press.

Blomme, W., Verlet, D. & Verstraete, T. (2005). *The (non-) Impact of Europe on the Belgian Political Parties*. Niet gepubliceerd rapport, Gent: Universiteit Gent.

Deschouwer, K. & Van Assche, M. (2005). *It goes (almost) without saying: Europe in the Belgian parties*. Congresbijdrage EUSA, Texas. Vrije Universiteit Brussel: Brussel.

Freire, A., Lobo, C., Magalhães, P. (2007). Left-Right and the European Parliament Vote in 2004. In M. Michael, S. Mikhaylov & H. Schmitt (Eds.), *European Elections after Eastern Enlargement. Preliminary Results of the European Elections Study 2004* (pp. 97-140). Wiesbaden: Connex Report Series.

Groen! *Europa kan zoveel beter, jij beslist! Programma Groen! voor de Europese verkiezingen 2004*. Brussel: Groen!

GUE-NGL. *About Us*. Geraadpleegd op 3 mei 2012 op <http://www.guengl.eu/showPage.php?ID=2&LANG=1&GLANG=1>.

Hix, S. (2002). Parliamentary behavior with two principals: Preferences, Parties, and Voting in the European Parliament. *American Journal of Political Science*, vol. 46 (3). 688-698.

Hix, S. Noury, A. & Roland, G. (2003). *How MEPs vote*. Press release.

Hix, S. & Noury, A. (2009). After Enlargement: Voting Patterns in the Sixth European Parliament. *Legislative Studies Quarterly*, vol. 34 (2). 159-174.

Hix, S., Noury, A. & Roland, G. (2005). Power to the Parties: Cohesion and Competition in the European Parliament, 1979-2001. *British Journal of Political Science*, 35. 209-234.

Hooghe, L., Marks, G. & Wilson, C.J. (2002). Does Left/Right Structure Party Positions on European Integration? *Comparative Political Studies*, vol. 35 (8). 965-989.

Hug, S. (2011). *Roll call votes in the European Parliament*. Paper prepared for ECPR General Conference University of Iceland, Reykjavik, 25-27 August 2011.

Ladrech, R. (2001). *Europeanization and Political Parties: Towards a Framework for Analysis*. Keele University: School of politics, International Relations and the Environment.

Ladrech, R. (2009). Europeanization and political parties. *Living Reviews in European Governance*, vol. 4 (1).

Lefkofridi, Z. (2008). *An Integrated Model of National Party Response to European Integration*. Vienna: Institute for Advanced Studies.

Lindstädt, R. Slapin, J.B., Vander Wielen, R.J. (2009). Balancing Competing Demands: Postition Taking and Election Proximity in the European Parliament. *Legislative Studies Quarterly*, vol. 36 (1). 37-70.

Marks, G. & Steenbergen, M.R. (Eds.) (2004). *European Integration and Political Conflict*. Cambridge: University Press.

Marks, G., Wilson, C.J. (2000). The past in the Present: A Cleavage Theory of Party Response to European Integration. *British Journal of Political science*, 30, 433-459.

Marks, G., Wilson, C.J., Ray, L. (2002). National Political Parties and European Integration. *American Journal of Political Science*, vol. 46 (3), 585-594.

McElroy, G. & Benoit, K. (2007). Party Groups and Policy Positions in the European Parliament. *Party Politics*, 13 (5). 5-28.

Noury, A. (1999). Ideology, Nationality and Euro-parliamentarians. *European Union Politics*, vol. 3 (1). 33-58.

Orbie, J. (2009). *Theorie van de Europese integratie: Ideeën, belangen en instellingen*. Leuven: Acco.

Petrocik, J.R. (1996). Issue Ownership in Presidential Elections, with a 1980 Case Study. *American Journal of Political Science*, vol. 40 (3), 825-850.

PVDA (2010). *Verkiezingen 2010: het programma in 35 punten*. Brussel: Uitgaven van PVDA.

Settembri, P. (2006). *Is the European Parliament competitive or consensual and why bother?* Paper prepared for The European Parliament and the European political space congress, London, 30 march 2006.

Sp.a (2009). *Een eerlijke koers voor Europa: Europees kiesprogramma*. Brussel: sp.a.

Szczerbiak, A. & Taggart, P. (2002). *Theorising Party-Based Euroscepticism: Problems of Definition, Measurement and Causality*. SEI Working Paper, 69. Sussex: Sussex European Institute.

Tobback, B. (2012). *Europa, François en Tina*. Geraadpleegd op 12 mei 2012 op http://www.s-p-a.be/artikel/europa-francois-en-tina/?utm_term=Tina&utm_content=artikel&utm_medium=newsletter&utm_source=spa&utm_campaign=wekelijks.

Vlaams Belang (2008). *Programma*. Geraadpleegd op 4 mei 2012 op http://www.vlaamsbelang.org/files/200806_programma.pdf.

Vos, H. & Heibaut, R. (2009). *Hoe Europa ons leven beïnvloedt*. Antwerpen: Standaard Uitgeverij.

VoteWatch.eu (2012). *About us*. Geraadpleegd op 12 april 2012 op http://www.votewatch.eu/static/about_us.php.

VoteWatch.eu (2012). *Activities of the members of the European Parliament*. Geraadpleegd op 5 april 2012 op http://www.votewatch.eu/cx_meps_statistics.php?top_entry=0&euro_domeniu_id=0&euro_parlamentar_id=0&top=euro_parlamentar_procent_loialitate_euro_grup&vers=1&euro_tara_id=&euro_grup_id=&euro_domeniu_id=&segment_id=10&segment_id_start=0&segment_id_end=10&x=39&y=9.

VoteWatch.eu (2012). *Activities of the members of the European Parliament*. Geraadpleegd op 11 april 2012 op http://www.votewatch.eu/cx_meps_statistics.php?top_entry=0&euro_domeniu_id=5&euro_parlamentar_id

http://www.votewatch.eu/cx_meps_statistics.php?top_entry=0&euro_domeniu_id=0&euro_parlamentar_id=0&top=euro_parlamentar_procent_loialitate_euro_grup&vers=1&euro_tara_id=12&euro_grup_id=&euro_domeniu_id=&segment_id=10&segment_id_start=0&segment_id_end=10&x=56&y=18.

VoteWatch.eu (2012). *Activities of the members of the European Parliament*. Geraadpleegd op 11 april 2012 op http://www.votewatch.eu/cx_meps_statistics.php?top_entry=0&euro_domeniu_id=0&euro_parlamentar_id=0&top=euro_parlamentar_procent_loialitate_euro_grup&vers=1&euro_tara_id=12&euro_grup_id=&euro_domeniu_id=6&segment_id=10&segment_id_start=0&segment_id_end=10&x=61&y=6.

VoteWatch.eu (2012). *Activities of the members of the European Parliament*. Geraadpleegd op 11 april 2012 op http://www.votewatch.eu/cx_meps_statistics.php?top_entry=0&euro_domeniu_id=6&euro_parlamentar_id=0&top=euro_parlamentar_procent_loialitate_euro_grup&vers=1&euro_tara_id=12&euro_grup_id=&euro_domeniu_id=9&segment_id=10&segment_id_start=0&segment_id_end=10&x=58&y=0.

VoteWatch.eu (2012). *Activities of the members of the European Parliament*. Geraadpleegd op 11 april 2012 op http://www.votewatch.eu/cx_meps_statistics.php?top_entry=0&euro_domeniu_id=9&euro_parlamentar_id=0&top=euro_parlamentar_procent_loialitate_euro_grup&vers=1&euro_tara_id=12&euro_grup_id=&euro_domeniu_id=10&segment_id=10&segment_id_start=0&segment_id_end=10&x=59&y=13.

VoteWatch.eu (2012). *Brepoels Frieda*. Geraadpleegd op 2 mei 2012 op http://www.votewatch.eu/cx_mep_details.php?euro_parlamentar_id=81.

VoteWatch.eu (2012). *Cohesion of European Political Groups and National Delegations by Policy Area (2004-2009)*. Geraadpleegd op 12 april 2012 op http://www.votewatch.eu/cx_policy_area.php.

VoteWatch.eu (2012). *Cohesion of European Political Groups and National Delegations by Policy Area (2004-2009)*. Geraadpleegd op 12 april 2012 op http://www.votewatch.eu/cx_policy_area.php?data_i=2004-07-20&data_s=2009-08-31&vers=1&euro_domeniu_id=6&segment_id=10&segment_id_start=0&segment_id_end=10&x=41&y=24.

VoteWatch.eu (2012). *Cohesion of European Political Groups and National Delegations by Policy Area (2004-2009)*. Geraadpleegd op 12 april 2012 op http://www.votewatch.eu/cx_policy_area.php?data_i=2004-07-20&data_s=2009-08-31&vers=1&euro_domeniu_id=9&segment_id=10&segment_id_start=0&segment_id_end=10&x=54&y=14.

VoteWatch.eu (2012). *Cohesion of European Political Groups and National Delegations by Policy Area (2004-2009)*. Geraadpleegd op 12 april 2012 op http://www.votewatch.eu/cx_policy_area.php?data_i=2004-07-20&data_s=2009-08-31&vers=1&euro_domeniu_id=10&segment_id=10&segment_id_start=0&segment_id_end=10&x=20&y=12.

VoteWatch.eu (2012). *Frequencies of Political Coalitions in the European Parliament*. Geraadpleegd op 14 april 2012 op http://www.votewatch.eu/cx_epg_coalitions.php.

VoteWatch.eu (2012). *Frequencies of Political Coalitions in the European Parliament*. Geraadpleegd op 14 april 2012 op http://www.votewatch.eu/cx_epg_coalitions.php.

VoteWatch.eu (2012). *National Alignments*. Geraadpleegd op 3 mei 2012 op http://www.votewatch.eu/cx_national_cross_party_coalitions.php.

VoteWatch.eu (2012). *National Parties Statistics*. Geraadpleegd op 30 april 2012 op http://www.votewatch.eu/cx_national_parties.php.

VoteWatch.eu (2012). *Vanhecke, Frank*. Geraadpleegd op 2 mei 2012 op http://www.votewatch.eu/cx_mep_details.php?euro_parlamentar_id=685.

Whitaker, R. (2005). National Parties in the European Parliament. An influence in the Committee System? *European Union Politics*, vol. 6 (1). 5-28.